

Examensarbete

Våren 2009

Sektionen för lärarutbildning

Specialpedagogutbildningen

Att synliggöra barns lärande

Pedagogisk dokumentation i förskolan

ur ett specialpedagogiskt perspektiv

Författare

Lotta Mörck

Handledare

Ann-Elise Persson

Abstrakt

Lotta Mörck (2009). Att synliggöra barns lärande. Pedagogisk dokumentation i förskolan ur ett specialpedagogiskt perspektiv. (To visualise children's education. Pedagogic documentation in pre-school from the perspective of children with special needs). Sektionen för lärarutbildningen, specialpedagogutbildningen 90 hp.

Syftet med rapporten är att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt att belysa specialpedagogens roll. Arbetet ger en översikt av tidigare forskning av pedagogisk dokumentation i förskolan. Reggio Emilias filosofi beskrivs vara en förebild och inspirationskälla för pedagogisk dokumentation i Sverige. Min frågeställning har som utgångsläge att en medelstor kommun i södra Sverige utbildar pedagogerna i förskolan i pedagogisk dokumentation. För att få en inblick i om det har blivit någon förändring på förskolorna efter kursen har jag använt mig av intervjuer. Jag har intervjuat tre förskollärare och en specialpedagog som arbetar med och har kunskap om pedagogisk dokumentation.

Sammanfattningsvis pekar resultaten av undersökningen på att den kurs i pedagogisk dokumentation som numera finns i kommunen har satt igång en förändringsprocess på förskolorna. Diskussionerna tillsammans med barnen och mellan pedagogerna har blivit mer pedagogiska och pedagogernas arbetssätt ifrågasätts mera. Förskolemiljön har förändrats till att bli mer anpassad efter barngruppens behov. Samtliga respondenter hävdar att specialpedagogen kan ha en roll i arbetet med pedagogisk dokumentation och i förändring av miljön i förskolorna.

Nyckelord: dokumentation, pedagogisk dokumentation, reflektion, förskola, specialpedagogik, Reggio Emilia

Lotta Mörck

Handledare: Ann-Elise Persson

Examinator: Lisbeth Ohlsson

Förord

Jag vill tacka de pedagoger som deltagit i studien, tack vare Er har jag kunnat genomföra undersökning.

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Ann-Elise Persson för stöd och uppmuntran under arbetets gång, samt för alla kommentarer som hjälpt mig på vägen. Så mycket har jag velat få sagt och med god handledning har jag lyckats föra fram mycket av det som funnits inom mig men som har varit svårt att formulera och få ner på papper.

Jag vill även rikta ett stort tack till min familj som har stöttat och uppmuntrat mig till att slutföra mina studier till specialpedagog. Jag tackar mina arbetskamrater som har stått ut med mig och som godvilligt och ibland både omedvetet och ofrivilligt fått agera ”bollplank” när jag har behövt diskutera någon nyvunnen kunskap. Utan Er medverkan hade inte studierna känts lika stimulerande.

Lotta Mörck

INNEHÅLL

1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	9
1.2 Syfte och problemformulering	10
1.3 Studiens avgränsning.....	10
1.4 Studiens upplägg	10
2 LITTERATURGENOMGÅNG	13
2.1 Begrepp	13
2.2 Styrdokument	14
2.3 Reggio Emilia.....	16
2.4 Pedagogisk dokumentation	19
2.5 Etik	23
2.6 Reflektion	24
2.7 Förändringsarbete	25
2.8 Pedagogisk miljö	26
2.9 Den specialpedagogiska rollen.....	31
2.10 Sammanfattning.....	35
3 TEORI	37
3.1 Aaron Antonovsky	37
3.2 Lev Vygotskij.....	38
4 METOD	41
4.1 Val av metod	41
4.2 Pilotstudie	42
4.3 Undersökningsgrupp	42
4.4 Genomförande	43
4.5 Bearbetning	44
4.6 Tillförlitlighet	44
4.7 Etik	45

5 RESULTAT	47
5.1 Bakgrund	47
5.2 Vad är pedagogisk dokumentation för pedagogerna?	49
5.3 På vilket sätt används pedagogisk dokumentation i förskolorna?.....	50
5.4 Hur beskriver pedagogerna att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation?	52
5.5 Vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna?.....	55
6 ANALYS	59
6.1 Bakgrund	59
6.2 Vad är pedagogisk dokumentation för pedagogerna?	60
6.3 På vilket sätt används pedagogisk dokumentation i förskolorna?.....	60
6.4 Hur beskriver pedagogerna att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation?	62
6.5 Vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna?.....	63
7 DISKUSSION	65
7.1 Diskussion av resultaten.....	65
7.2 Metoddiskussion.....	71
7.3 Tillämpning	71
7.4 Fortsatt forskning	71
8 SAMMANFATTNING	73
REFERENSER	75
BILAGOR	

1 INLEDNING

Arbetet behandlar pedagogisk dokumentation i förskolan. Enligt Lenz Taguchi (1997) representerar pedagogisk dokumentation ett förändrat synsätt i förhållande till hur barn lär. Enligt författaren har ett behov skapats från pedagogerna i förskolorna av att dels synliggöra det arbete man redan utför och dels utveckla det pedagogiska arbetet med utgångspunkt från de förändrade villkor som uppstår i samhället, det finns ett behov av att se vad olika förskolor har att erbjuda barnen. Behovet av olika sätt att utvärdera verksamheten har således blivit allt viktigare. Författaren beskriver att pedagogisk dokumentation som arbetsverktyg har använts i Reggio Emilias förskolor i norra Italien de senaste 30 åren, och där lyckats fungera både som ett underlag för fortbildning, arbetsutveckling, föräldrasamarbete och utvärdering. I förskolan kan olika händelser och processer dokumenteras med olika metoder, t ex genom foto, videofilm, anteckningar och barnens egna alster. Dessa kan sedan användas som utgångspunkt för pedagogernas reflektioner kring verksamheten och de enskilda barnen. Det är först när dokumentationen används som utgångspunkt för gemensam reflektion som det blir en pedagogisk dokumentation. Enligt författaren kan pedagogisk dokumentation ses som ett kollektivt utvärderingsinstrument och skiljer sig därmed från individuella utvecklingsplaner och andra typer av dokumentation som riktar in sig på individen. I förskolans läroplan, Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998) nämns pedagogisk dokumentation som ett viktigt redskap för att kunna granska och synliggöra den egna verksamheten:

Genom pedagogisk dokumentation kan verksamheten i förskolan synliggöras och bli ett viktigt underlag i diskussionen kring och bedömningen av verksamhetens kvalitet och utvecklingsbehov (s. 4).

Som förskollärare och blivande specialpedagog har jag den uppfattningen att ”barn kan”. Pedagogisk dokumentation tränar personalen i förskolorna på att se barn med andra ögon, ett förändrat synsätt i förhållande till hur barn lär. Den går även ut på att förändra miljön på förskolorna så att den blir inbjudande och lärande för barnen. Som specialpedagog ska jag vara observant på förändringar i miljön och se till att det passar

de olika barnens behov. Pedagogisk dokumentation syftar till att synliggöra dels barnen och verksamheten, dels att utvärdera sammanhangets och miljöns betydelse för barnens lärande, lek och samarbete (Lenz Taguchi, 1997). Med en fördjupning i detta ämne skaffar jag mig kunskap om detta. Enligt Gedin och Sjöblom (1995) arbetar pedagogerna i Reggio Emilia mycket med att skapa en miljö som ögat njuter av, som man blir glad av och som väcker fantasin och stimulerar nyfikenheten. Författarna menar att dokumentationen av barnens arbete är en viktig del i detta arbete. Lenz Taguchi (1997) menar att pedagogisk dokumentation kräver ett reflekterande arbetssätt för att kunna föra den pedagogiska processen framåt. Författaren menar att man med hjälp av pedagogisk dokumentation kan göra den osynliga-inre-pedagogiska miljön synlig, så att pedagogernas syn på barn, lärande och kunskap samt läroprocesser görs iakttagbara genom dokumentationsarbete. Pedagogisk dokumentation är också ett arbetsredskap för att förstå den yttre och synliga miljön. Det innebär att förskolans vardag dokumenteras för att ge såväl barn som pedagoger och andra vuxna möjligheter att reflektera över verksamheten. Min rapport kommer att belysa om pedagogisk dokumentation kan vara en hjälp till att synliggöra miljön i förskolorna och om pedagogisk dokumentation kan användas som ett specialpedagogiskt redskap. I Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 1998) betonas vikten av en stimulerande miljö i förskolan:

Miljön ska vara öppen, innehållsrik och inbjudande. Verksamheten ska främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt ta till vara och stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter (s.12).

Åberg och Lenz Taguchi (2005) beskriver pedagogisk dokumentation som ett arbetssätt som inte handlar om att passa in sig själv och barnen i en fastlåst metod utan i stället handlar om en strävan att hålla det pedagogiska arbetet i ständig förändring. Författarna betonar också vikten av att pedagoger skapar mötesplatser som uppmuntrar till dialog. Att i gemensamma diskussioner göra oss medvetna om vårt handlande och reflektera över vilka normer och värderingar det är som styr och påverkar oss är en förutsättning för att kunna ompröva det vi tänker och gör och ständigt utveckla verksamheten tillsammans. En lyssnande dialog med andra ger enligt författarna möjlighet att hålla oss öppna för nya sanningar och andras sätt att förstå och tänka. Vi har inte bara fått syn på

varandras olikheter utan också lärt oss använda olikheten som en drivkraft i arbete med att utveckla den pedagogiska praktiken. Vad och hur det blir beror på hur vi själva väljer att gå vidare. I likhet med detta anser även Mylesand (2007) att man måste vara en god lyssnare när man dokumenterar. Hon styrker detta genom att påpeka att när pedagoger och barn dokumenterar, reflekterar och utvärderar sina läroprocesser tillsammans så är återkopplingen i form av återberättande eller lyssnande på varandra självklara inslag. Lenz Taguchi (1997) menar att pedagogisk dokumentation, reflektion och teori hjälper oss att både komma mycket nära, visa detaljerna i observationerna, men också att få distans, genom att reflektera tillsammans och ställa egna observationer mot befintlig teori. Gedin och Sjöblom (1995) hävdar vidare att dokumentera också innebär att kunna välja. Man kan inte dokumentera allt, pedagogen måste kunna välja vilket arbete och ibland vilka barn som skall dokumenteras. Wehner-Godée (2000) anser att det är tidskrävande att observera och dokumentera men att de pedagoger som har kommit igång har förändrat sitt tänkande kring organisationen av tiden, miljön och materialet. Alla barn och vuxna går t.ex. inte ut på gården samtidigt. Några ansvarar för en mindre grupp och dokumenterar vad som händer. Under tiden tar en annan pedagog hand om en större grupp. Många har enligt författaren blivit skickliga på att utnyttja de småstunder som finns till förfogande för renskrivning och sortering av materialet.

1.1 Bakgrund

Mitt intresse för pedagogisk dokumentation väcktes när förskolepersonalen i min hemkommun fick möjligheten att gå kurs i detta ämne. Eftersom det finns olika områden i kommunen som själva bestämmer hur de ska använda sin fortbildning blev det en ojämn fördelning på förskolorna av vilka som fick möjlighet att gå denna utbildning. En del områden har valt att skicka hela arbetslaget tillsammans, en del har valt att endast skicka förskollärarna vid samma eller olika tillfälle, andra har valt att endast låta personalen gå på de föreläsningar som är på kvällstid. Min rapport kommer att bli en fördjupning i om kursen pedagogisk dokumentation har förändrat något på förskolorna. Använder man sig av den kunskap som kursen ger och har det blivit någon förändring av miljön på förskolorna? Jag har genom besök på olika förskolor i min kommun insett att flera pedagoger valt att bli inspirerade av Reggio Emilia idéer om

miljöns utformning efter kursen i pedagogisk dokumentation. Eftersom denna utbildning fortgår under en lång tid och all personal inte är färdiga samtidigt finns det skillnader i hur långt pedagogerna har kommit i sitt arbete. Tiden för detta examensarbete är mycket begränsad. Jag har valt att genomföra intervjuer med endast ett fåtal pedagoger inom förskolan i min kommun, således är det endast deras erfarenheter och åsikter som kommer att belysas.

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med rapporten är att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt att belysa specialpedagogens roll. Syftet undersöks utifrån följande frågeställningar:

- Att undersöka på vilket sätt pedagogisk dokumentation används i förskolorna i kommunen?
- Hur beskriver pedagogerna att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation?
- Vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna?

1.3 Studiens avgränsning

Pedagogerna som intervjuas arbetar i förskolan i samma kommun, men i olika områden. Tre av respondenterna har påbörjat eller avslutat kursen i pedagogisk dokumentation och en har en annan utbildning från Reggio Emilia i ämnet. Det är endast deras erfarenheter och åsikter som kommer att belysas.

1.4 Studiens upplägg

Inledningsvis presenteras bakgrund, syfte och problemformulering som utgångspunkt för rapporten. I kapitel 2 redovisas de begrepp, styrdokument och litteratur som är intressant för studien. I kapitel 3 redogörs därefter för relevanta teorier. Kapitel 4

innehåller metoddelen med beskrivning av vald metod, pilotstudie, vilka urval och avgränsningar som gjorts samt vilka etiska aspekter som tagits hänsyn till och hur jag gått tillväga vid undersökningen. Därefter följer kapitel 5 med resultatet av undersökningen som presenteras med text och citat från de intervjuade. I kapitel 6 följer analysen av resultaten. I kapitel 7 följer diskussionen, där resultaten kopplas samman med litteratur och teorier, även val av metod, tillämpning och fortsatt forskning diskuteras. Rapporten avslutas i kapitel 8 med en sammanfattning av studien.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

I följande avsnitt klargörs en del begrepp och även styrdokument som är av betydelse för studien. Därefter presenteras Reggio Emilia vars filosofi bygger på en djup respekt för barns rättigheter och potentialer och är en viktig förebild och inspirationskälla för pedagogisk dokumentation. Pedagogisk dokumentation kommer att bearbetas liksom etik. Den pedagogiska dokumentationens betydelse för reflektion och förändringsarbetet på förskolorna behandlas och därefter följer vilken betydelse pedagogisk dokumentation har för den pedagogiska miljön i förskolan. Sist belyses den specialpedagogiska rollen. Kapitlet avslutas med en sammanfattning.

2.1 Begrepp

För att underlätta för läsaren har jag valt att presentera några av de begrepp som jag anser vara relevanta för studien. Författarens definition av begreppen återges nedan.

- Observera: Iakttagelser som görs medvetet och i ett bestämt syfte (Rubinstein Reich & Wesén, 1986).
- Dokumentation: Dokumentation handlar om att synliggöra praktiken, vad barnen säger och tänker, vad man som pedagog gör och säger tillsammans med barnen, dvs. de pedagogiska processerna. Det synliggör man genom att använda fotografier, video, bandspelare, anteckningar av vad barnen säger och egna reflektioner. Syftet med dokumentation är att nå barn, personal, politiker och allmänhet (Reggio Emilia Institutet, 1995).
- Pedagogisk dokumentation: Det är först när dokumentationen används som utgångspunkt för gemensam reflektion som det blir en pedagogisk dokumentation (Lenz Taguchi, 1997).

- Förändringsarbete: Att förändra grunden för sin förståelse av vad arbetet som pedagog egentligen handlar om. Det sker i mötet med det kända och det okända och spänningsförhållandet mellan teori och praktik (Lenz Taguchi, 1997).
- Pedagogisk miljö: Sammanfattar omgivningen på förskolan både den synliga som bland annat innebär planlösning, material och möblering och den osynliga som består av förhållningssätt, synsätt på barn och andra (Lenz Taguchi, 1997).

2.2 Styrdokument

I FN:s barnkonvention (Socialdepartementet, 2006) står det om barns rättigheter som gäller för barn och ungdomar upp till 18 år. Sverige har skrivit under FN:s barnkonvention och måste följa dessa beslut. De poängterar att alla barn har lika värde oavsett vem man är eller var man bor och att barnets bästa ska komma i första rummet vad det än gäller. Alla länder måste regelbundet lämna rapport till FN om vilka framsteg och åtgärder som har gjorts för att följa konventionen. Länder kan däremot inte fällas för att de inte följer konventionen för det är en så kallat mjuk lag. De kan däremot få konstruktiv kritik av FN:s barnrättskommitté som också ger förslag på hur landet kan göra för att förbättra sitt arbete med barnkonventionen. I flera länder har man sedan barnkonventionen infördes ändrat lagar för att de ska bli mer barnvänliga.

1994 samlades i Salamanca i Spanien 300 deltagare från 92 regeringar och 25 internationella organisationer, för att diskutera målet utbildning för alla (Svenska Unescorådet, 2001). Salamancadeklarationen är resultatet av denna sammankomst och är ett dokument framtaget i syfte att bidra till strävanden att förverkliga en skola för alla. En skola till för alla elever, där olikheten är respekterad och där varje barns individuella behov blir tillgodosett. En deklARATION är uttryck för en åsikt eller uppfattning, den har ingen rättslig betydelse utan mer politisk och syftar till att föra olika frågor framåt. Salamancadeklarationen menar att alla ska kunna tillgodogöra sig kunskaper utifrån sina förutsättningar och att skolorna skall ge plats för alla barn. Skolorna måste finna vägar när det gäller att med lyckat resultat ge undervisning åt alla barn, däribland dem som har funktionsnedsättningar. Det framkom även i

Salamancadeklarationen att det är viktigt att så tidigt som möjligt stimulera små barns behov, vilket kan ge förutsättningar till en lyckad integrerad skola. Den uppgift som den integrerade skolan står inför är att utveckla en pedagogik med barnet i centrum som har förutsättningar att med framgång ge undervisning åt alla barn. Salamancadeklarationen menar att inrättanden av sådana skolor är ett avgörande steg när det gäller att försöka ändra diskriminerande attityder, att skapa en välkomnande närmiljö och att utveckla ett integrerande samhälle

I Barnomsorg och Skolakomiteéns slutbetänkande (SOU 1997:157) beskrivs pedagogisk dokumentation som ett redskap för att synliggöra och öppna upp för granskning av den egna praktiken. Pedagogisk dokumentation beskrivs som ett kollektivt arbetsverktyg som bygger på ett gemensamt reflektionsarbete, där såväl lärare som elever/barn, föräldrar och andra kan delta. För att synliggöra praktiken krävs det dock att dokumentationen blir en naturlig och integrerad del av det dagliga pedagogiska arbetet och inte något som ligger vid sidan av. Detta förutsätter att man i arbetet kan skapa en kultur av samarbete, reflektion och kommunikation samt en vilja att granska sina egna handlingar och ställa sig i dialog med andra.

Skolverket (2004) beskriver den första nationella utvärderingen av förskolan efter reformen 1998 då förskolan fick en läroplan (Lpfö98). Syftet var att belysa hur kommuner och förskolor utvecklats i olika avseenden efter reformen samt att studera vilken betydelse reformen haft för denna utveckling. Ett resultat av denna undersökning är att dokumentation har blivit allt vanligare i förskolan, detta gäller generellt men det finns skillnader mellan kommuner och förskolor. Ofta använder man enligt Skolverket (2004) dokumentationen för att ge barnen möjlighet att få syn på sitt eget lärande eller för att visa föräldrarna hur deras barn utvecklas, vad de upplevt och producerat. Skolverket (2004) hävdar att dokumentationerna dock sällan får karaktären av pedagogisk dokumentation, vilket läroplanen lyfter fram, där personalen tillsammans reflekterar över det som dokumenteras i syfte att utveckla verksamheten. För att kunna genomföra en verksamhet i linje med läroplanens mål och intentioner och skapa en gemensam förståelse för arbetet krävs det att personalen får möjlighet att reflektera tillsammans. Ledningen har viktig roll när det gäller att skapa sådana möjligheter.

Skolverket (2004) refererar till fallstudierna i utredningen vilka visar att utrymmet för gemensam reflektion varierar. Ofta är det upp till de enskilda arbetslagen att skapa sådant utrymme, och man försöker ibland fånga tillfällena i flykten, exempelvis när barnen sover eller leker. Några menar enligt Skolverket (2004) att man inte hinner reflektera tillsammans så mycket utan det blir mest enskild reflektion, på och utanför arbetstid. Andra menar enligt Skolverket (2004) att om man känner ett behov av att reflektera kring arbetet lyckas man också skapa sådan tid. Men det finns också förskolechefer som lyckas skapa förutsättningar för personalen att kontinuerligt reflektera kring arbetet. Detta genom arbetslagsträffar där all personal tillsammans diskuterar pedagogiska frågor ett par gånger termin och även genom att införa pedagogiska tvärgrupper där representanter för olika arbetslag träffas över avdelningsgränserna för gemensamma pedagogiska diskussioner (Skolverket, 2004).

I Skolverket (2008) redovisas den andra nationella utvärderingen av förskolans läroplan. Syftet med utvärderingen är att följa upp resultaten från den första nationella utvärderingen (Skolverket, 2004). Utvärderingen bygger dels på en enkätstudie riktad till ledningsansvariga i landets samtliga kommuner, dels fallstudie i ett urval kommuner och förskolor. Kommunenkäten visar att pedagogisk dokumentation är ett område som mer än hälften av kommunerna (56 procent) valt att prioritera i sitt arbete med kompetensutveckling. Det krävs mötesplatser där det som dokumenteras kan kommuniceras, tolkas och analyseras bland personaler i arbetslagen och bland barn och personal tillsammans för att dokumentationen ska bli en del av ett lärande eller en utvecklingsprocess. Jämfört med Skolverket (2004) har det idag blivit vanligare att dokumentationen ligger till grund för gemensam reflektion bland personalen, dvs. att dokumentationen blir en pedagogisk dokumentation. Några ser arbetet med dokumentation som den största förändringen i förskolan de senaste fem åren.

2.3 Reggio Emilia

Dahlberg och Åsen (1995) framhåller att det har vuxit fram ett stort intresse för pedagogisk dokumentation som arbetsredskap i det pedagogiska arbetet inom svensk förskola under 90-talet. Enligt författarna har förskoleverksamheten i den norditalienska

staden Reggio Emilia varit en viktig förebild och inspirationskälla. Den pedagogiska verksamheten som ligger till grund för verksamheten omfattar hela kommunen, inte bara ett antal förskolor. Det är en filosofi som bygger på en djup respekt för barns rättigheter och potentialer och är starkt kopplad till ett vetenskapligt förhållningssätt och idén om barnet och pedagogerna som medkonstruktörer av kultur och kunskap. En reflekterande pedagogisk kultur förutsätter att det finns konkret material i form av händelser, läroprocesser eller andra pedagogiska processer att reflektera över och som kan synliggöras för alla berörda. Författarna anser att dokumentationen är en oumbärlig del av arbetssättet och att producera dokumentationer betraktas som ett viktigt pedagogiskt verktyg. När pedagogerna enligt författarna dokumenterar barnens arbete och lek, får de dels syn på barns olika sätt att utforska omvärlden, dels får de kunskap om de läroprocesser barnen är inbegripna i. Dokumentationerna ligger sedan till grund för pedagogernas gemensamma reflektioner. Författarna menar också att projekt och temaarbeten i Reggio Emilia används som ett sätt att arbeta utifrån en helhetssyn på kunskap och även som ett sätt att organisera och strukturera vardagsarbetet på daghemmen. Att arbeta med teman som helhet innebär att man väljer något som fascinerar och finns i barnens närhet. Förmågan att prioritera, att göra val och att kunna argumentera för sina val måste både för barn och vuxna vara en grund i arbetet.

Reggio Emilia Institutet (2009) är en kooperativ förening som bildades efter två stora utställningar om stadens kommunala förskolor på Moderna Museet i Stockholm "Ett barn har 100 språk" på 1980-talet och "Mer om de 100 språken" 1992. Målet var att stimulera till diskussion om pedagogiska frågor genom att fördjupa kunskapen om Reggio Emilias pedagogiska filosofi och att undersöka hur den kan inspirera svenska pedagoger i deras arbete i vår svenska tradition. Under åren har Institutet drivit flera olika projekt. Enligt Reggio Emilia Institutet (2009) står den pedagogiska filosofin för en pedagogik som ständigt förnyas och utvecklas, med barnens behov som utgångspunkt och i takt med det moderna samhällets snabba förändring. Barsotti (1997) hävdar att det inte finns några handböcker och inget speciellt utarbetat material och anser att verksamheten i Reggio Emilia präglas av ett förhållningssätt, utan att innehålla en metod, och att den hela tiden har möjlighet att utvecklas och förnyas. Författaren refererar till Loris Malaguzzi (Barsotti, 1997, s.20) som menar enligt författaren att man

ska utgå från de barn man har framför sig, som hela tiden är nya och med nya behov. Reggio Emilia Institutet (2009) betonar vidare att Reggio Emilia inte är ett pedagogiskt program som går att kopiera, däremot är det möjligt att bli inspirerad av grundtankarna och filosofin för att utveckla dem i sitt eget sammanhang, utifrån sina egna förutsättningar.

De kommunala förskolorna i Reggio Emilia har enligt Wehner-Godée (2000) valt att inrätta ateljéer och anställa atelieristor (bildpedagoger) Det finns även en anställd pedagogisk handledare (pedagogista) som har avsatt tid för att tillsammans med pedagogerna i förskolan analysera, debattera och reflektera över de dokumentationer som är på gång. Det konkreta materialet gör det pedagogiska arbetet både synligt och hörbart. Genom att reflektera över sitt arbete med barnen och ändra sitt handlingsätt efter sina erfarenheter kan pedagogen bli alltmer medveten om barns lust och nyfikenhet, deras uttryckssätt och tankar och hur man som pedagog skall handla. Dokumentationerna blir sedan verktyg för hur barnet lär och tänker. Barsotti (1997) menar att valet att ha ateljéer och atelieristor på daghemmen till en del är en konsekvens av en samhällsanalys. Enligt författaren är de barn som nu växer upp mer än någon tidigare generation översköjda med bilder i form av TV-utbudet, videomarknaden, marknaden för datorer, dataspel, reklambilder. Författaren menar att sådana bilder förmedlar ett budskap. Ett flitigt och okritiskt användande av sådana bilder kan föra med sig att barn inte stimuleras till att använda sina egna resurser, sina egna uttryck och sin egen fantasi. I förlängningen kan de istället leda till passivisering och lättstyrighet. Enligt författaren ledde denna analys av samhället fram till att man i Reggio Emilia bestämde sig för att arbeta mycket med barns eget skapande, detta genom att ge barnen tillgång till sina egna uttryck, sitt eget tänkande och sina egna värderingar. Barsotti (1997) refererar till Furness som anser att man i skapande verksamhet bearbetar och smälter erfarenheter och intryck till insikter. Barns skapande kan också ge information till de vuxna om vad barnen förstått och om hur de tänker och om vad som kanske behöver bearbetas mer. Wallin (1981) har intervjuat Louis Malaguzzi som är en ledande personlighet i Reggio Emilia. Han fick frågan om varför de valt en teckningslärare till ateljén och inte en dramapedagog. Louis Malaguzzi svarar enligt författaren att varje val innebär att man måste avstå från något och de ville att barnen skulle kunna uttrycka sig

med alla sina sinnen och möjligheter. Ateljén skulle fungera som ett centrum för olika uttryckssätt, inte som en avskild sektor vid sidan om utan som en del av hela daghemsprocessen, som hjälper barnet att utveckla hela sin person. Louis Malaguzzi betonar vidare enligt författaren att vår civilisation i hög grad är byggd på synen, på bilden. Ögat spelar en oerhörd stor roll och tillsammans måste handen tränas. Ögat är det organ som kan arbeta både på nära och långt håll. Enligt Lenz Taguchi (1997) grundar sig den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia på en övertygelse om att den kunskap som vuxna kan få om och av barn är lika viktig som den kunskap som vuxna kan ge barnen.

2.4 Pedagogisk dokumentation

Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar att det är skillnad mellan observation och dokumentation. Observationen blir ett medvetet samlande av iakttagelser, den väcker frågor och nyfikenhet på något som man vill förstå mer om. Rubinstein och Wesén (1986) framhåller att vid traditionella barnobservationer är oftast det enskilda barnets beteende i fokus. Författarna menar att observationerna måste inriktas på betydligt mer än enskilda barn. Det kan gälla samspelet vuxna – barn, hela barngruppen, miljö och material. För att få en helhetsbild och kunna förstå och utvärdera det man sett, måste observationerna inriktas på olika faktorer som kan ha betydelse för det som sker, det kan vara organisation och arbetsfördelning, närmiljö/utemiljön, lokalerna, lekmaterial, arbetets art, barngruppen, barnen och personalen. Åberg och Lenz Taguchi (2005) anser vidare att vid dokumentationen har ett medvetet val gjorts av vad som i observationerna funnits extra intressant. För att dokumentationen sedan ska bli pedagogisk krävs en dialog med andra kring den dokumenterade händelsen. Därefter kan vi använda reflektionerna som utgångspunkt för hur vi i nästa steg väljer att dokumentera. En svårighet som belyses ligger i att välja vad som skall dokumenteras. Project Zero och Reggio Children (2001) menar att dokumentationen är värdefull för barnen själva eftersom de får möta det som de gjort i berättelsens form och se den innebörd som pedagogen tillskriver deras arbete. I barnens ögon kan detta betyda att det de gör är värdefullt och har mening. De upptäcker att det de säger och gör har ett värde och att de vuxna lyssnar på det och uppskattar det.

Lenz Taguchi (2000) beskriver i sin avhandling pedagogisk dokumentation som ett arbetssätt där pedagoger utgår från barnens lek, frågor och funderingar för hur man ska bedriva arbetet i verksamheten vidare. En dokumentation blir pedagogisk först då den genom reflektion, ensam eller tillsammans med andra ligger till grund för det fortsatta arbetet i barngruppen. Lärandets process snarare än målet/resultatet är det viktigaste för både barn och vuxna. Barnen uppmuntras att tänka själva och pröva egna sätt innan de konfronteras med vetenskapliga synsätt och förhållningssätt. Det handlar om att ge barnen förutsättningar för att de skall kunna utvecklas, vidga och fördjupa sina "alternativa teorier", som i våra ögon till en början kan verka felaktiga. Pramling Samuelsson och Mårdsjö (1997) anser att barns sätt att tänka och reflektera om olika fenomen i sin omvärld bör utvecklas. Barn måste bli medvetna om att det finns olika sätt att tänka, vilket oftast blir synligt när ens egna tankar konfronteras med andras. Författarna menar att det behövs en medveten pedagogik för att utveckla barns förståelse av sitt eget lärande. För att barn skall tala och reflektera fordras att de är engagerade och intresserade av innehållet, vilket därför måste vara meningsfullt för dem. När den vuxne ställer frågor som är utmanande och är intresserad av hur barn uppfattar och ger uttryck för sina tankar, möts barnen av att deras idéer och tankar är viktiga och intressanta. Fisher och Madsen (1984) menar att när pedagogen visar en entusiasm för barnens idéer och tankar samt uppmuntrar dem att berätta och dela med sig av sina funderingar och sätt att lösa problem blir barnen säkrare. När lärare fångar och problematiserar det som upptar barns värld, finns de bästa förutsättningar för att få barn att prata och fundera. Kennedy (1999) hävdar att det handlar om att använda dokumentationen så att den kan hjälpa barnen att se sitt eget lärande och att använda sig av den för att bli en bättre pedagog och inte låta den bara vara "något fint att sätta upp på väggarna". I likhet med detta anser Lenz Taguchi (1997) att dokumentationsarbetet ger oss svar på frågor om vad barn kan, hur barn tänker och hur de lär sig, barns läroprocesser.

Enligt Kennedy (1999) kan man använda dokumentationen i sitt samarbete med föräldrarna genom att verkligen ge dem möjligheten att ta del av vad deras barn gör hela dagarna. Om pedagogerna visar att de är nyfikna på att lära känna deras barn och på

vilket sätt de lär och utvecklas, skapar det också en nyfikenhet hos de flesta föräldrar och en känsla av trygghet. De känner att det finns ett ärligt engagemang och dokumentationen är även en chans för dem att se andra sidor hos sitt barn som de kanske inte möter hemma. I likhet med detta anser även Lenz Taguchi (1997) att pedagogisk dokumentation både är ett förhållningssätt och en kommunikation, ett sätt att gå i dialog med barn, föräldrar och andra vuxna. Pedagogisk dokumentation kan användas som underlag för föräldrasamarbete. Niss och Söderström (2006) hävdar att om förskolans pedagoger ska kunna mötas med respekt i sin yrkesutövning måste de visa vad arbetet innebär och hur viktigt det är för barnen. Först när man sätter ord på det man gör synliggörs arbetet för en själv och andra. SOU (1997:157) anser att en annan central funktion som dokumentationen kan fylla är att den möjliggör en kvalitetsbedömning av förskolans verksamhet, där såväl pedagoger som andra grupper kan involveras

I förskolans pedagogiska arbete har det temainriktade arbetssättet och att arbeta i projektform förordats inom pedagogisk dokumentation. Barns egna erfarenheter, intressen och kunskaper tas som utgångspunkt och barnen görs mer delaktiga såväl i valet av teman som i hur arbetet fortskrider (SOU1997:157). Gedin och Sjöblom (1995) har studerat att det inom Reggio Emilia arbetas mycket i projekt. Ofta intervjuar man barnen för att ta reda på vad de har för tankar kring ämnet. Vissa arbeten ägnas kortare tid åt, ibland bara en förmiddag, andra projekt kan utvecklas till att sträcka sig över ett helt år. Oftast arbetar man i små grupper, högst fem i taget. Grundläggande för pedagogernas sätt att arbeta är att om ett barn har problem så undviker pedagogen att ge barnet en lösning på problemet. Istället får barnet pröva sig fram, ofta under diskussion med sina kamrater. Pedagogen ställer frågor som kan leda barnet vidare så att barnet kan försöka lösa problemet på sitt eget sätt Det är inte alltid själva lösningen som är det viktiga utan hur man skapar teorier, prövar dem och drar slutsatser av resultatet. Enligt författarna menar många av dem som arbetar efter Reggio Emilias metoder att något av det svåraste för pedagogerna är att hindra sig själv från att ingripa för mycket och ge barnen den färdiga lösningen innan det fått prova sig fram på sitt eget sätt. Författarna menar också att om barn får uppleva att de lär sig saker och att de kan utnyttja sina resurser får de också en bra självkänsla. Allt detta är helt i linje med förskolans läroplan,

Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998):

Verksamheten skall bidra till att barnen utvecklar en förståelse för sig själva och sin omvärld. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära skall utgöra grunden för den pedagogiska verksamheten. Den skall utgå ifrån barnens erfarenheter, intressen, behov och åsikter. Flödet av barns tankar och idéer skall tas tillvara för att skapa mångfald i lärandet (s.12).

Lenz Taguchis (2000) diskuterade i sin avhandling "Emanicipation och motstånd. Dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan" möjligheten att "ta makten" över sitt eget lärande och sin egen praktik. Inom pedagogik handlar detta om att försöka begripa, förstå och förklara den pedagogiska praktiken via vetenskapliga metoder såsom observation och dokumentation. I mötet med Reggio Emilias pedagogiska praktik upplevde författaren att barnen där "fick makt" över sitt eget lärande, genom att pedagogerna "tog makt" över organisationen och planeringen av sin pedagogiska praktik i förhållande till varje specifik situation och barngrupp, eller till och med i förhållande till varje enskilt barn. Barn behandlades och framställdes som jämlika medborgare med rättigheter som vuxna har och de lyckades behandla varandra som outhärliga vänner i ett utforskande av världen. Inom pedagogik handlar detta om att försöka begripa, förstå och förklara den pedagogiska praktiken via vetenskapliga metoder såsom observation och dokumentation. Barsotti (1997) förklarar detta synsätt med att vilja förmedla en känsla av självtillit till barnen, en känsla av att "jag kan", att kunna tänka, att kunna uttrycka mig på många olika sätt, att kunna förstå, att kunna tycka och genom att jag kan allt detta kan jag också välja och påverka, och dessutom är jag en del i en helhet. Lenz Taguchi (1997) anser att vi framför allt lär oss något om barnen, hur de upplever, förstår och uttrycker omvärlden när vi låter barnen få ansvar och makt över sina egna tankar och den verklighet som de kan påverka. Samtidigt lär vi oss något om oss själva som pedagoger när vi dokumenterar vad barn gör, säger och ger uttryck för på olika sätt. Via dokumentationerna kan pedagogerna kommunicera tillbaka till barnen genom att läsa upp för barnen vad de hade sagt förut. Genom detta får barnen syn på sina egna tankar igen för att utgå från dem i sitt fortsatta tänkande. Nästa steg i kommunikationen kan vara att pedagogerna kan kommunicera till andra pedagoger om

vad barn tänker och vilka erfarenheter och teorier de har. Dahlberg beskriver detta enligt Kennedy (1999) som att pedagogerna i förskolan utvecklat en lyssnande, medforskande och reflekterande hållning gentemot barnen och deras arbete, men också gentemot den egna läroprocessen. De har låtit sig inspireras av barnens tankar, frågor och teorier och för att skapa nyfikenhet och utforskarglädje hos barnen har de gjort förändringar i miljön och försökt skapa situationer som kan utmana till möten och kommunikation mellan barnen, men också mellan de vuxna på förskolan och gentemot föräldrarna. Dahlberg (Kennedy, 1999) beskriver vidare enligt författaren att förutsättningen för detta varit det kontinuerliga dokumenterandet och reflekterandet över praktiken som pedagogerna utvecklat och som blivit en väsentlig del av förskolans vardag. Wallin (2003) ser den vuxnas maktposition som nödvändig i frågor som rör dagens organisation. Däremot vill författaren ge barnen makt över sitt eget lärande och tänkande genom varken undervisa eller styra tankarna genom att styra in dem på utmanande vägar.

2.5 Etik

Pedagogisk dokumentation väcker också frågan om vi har rätt att fotografera var, när och ur som helst. Wehner-Godée (2000) hävdar att det för med sig etiska ställningstaganden. Etik i detta sammanhang handlar om hur vi reflekterar över och behandlar just den här frågan. Det handlar om hur vi behandlar människor på ett icke integritetstänkande sätt. Författaren betonar vikten av att inhämta tillåtelse av föräldrar till barn i förskoleåldern för att undvika missförstånd. Alla inblandade ska vara informerade om i vilket sammanhang observationerna skall användas. Några föreskrifter utöver den gällande tystnadsplikt som förekommer i förskola, skola och fritidshem finns inte. Författaren har studerat att det antagligen beror på att kamera och bandspelare är relativt nya observationsverktyg. Vi måste kunna göra bedömningar själva och visa respekt. Författaren anser vidare att alla former av observationer är subjektiva och att de alltid färgas av den som observerar. Med visad respekt för människors olika behov av integritet finner författaren att vägar öppnar sig för att skapa djupa relationer och kunskap om olika läroprocesser på ett annorlunda och meningsfullt sätt med hjälp av video, kamera och bandspelare.

2.6 Reflektion

Åberg och Taguchi (2005) betonar betydelsen av att det är hur man använder dokumentationen som har betydelse för att kunna föra den pedagogiska processen framåt. Dialogen med andra är nödvändig för att vi ska få syn på och förstå betydelsen av en dokumentation. Det gäller vuxna emellan, barnen emellan och vuxna och barn emellan. Enligt författarna är en dokumentation av en händelse ingen sanning, det är bara pedagogens tolkning av det som har hänt. Genom att tolka dokumentationen gemensamt kan detta leda till att man förstår händelsen på flera olika sätt. När man sitter tillsammans med en dokumentation och försöker förstå den på fler än ett sätt så hjälper det den pedagogiska processen framåt. Om dokumentationen betraktas som färdig i och med att den är nedskrivnen blir arbetet med dokumentationen bara ett samlande av händelser, det krävs således en fortsättning. Det är våra olika sätt att förstå en dokumentation samt användningen av dess olika sätt som är betydelsefullt när vi står inför valet av hur vi ska gå vidare i arbetet med barnen. En reflektion kring den dokumenterade händelsen kan fungera som utgångspunkt för den fortsatta utmaningen av barns tankar. Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998, s.9) beskriver att barnen ska få möjlighet att utveckla sin förmåga att iaktta och reflektera och att förskolan ska stimulera barnen att ta initiativ som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens. SOU (1997:157) gör vidare gällande att det kan födas nya tankar och idéer kring hur man kan gå vidare i arbetet när man får möjlighet att ompröva sina egna tolkningar tillsammans med andra genom att ständigt gå tillbaka och studera, analysera och diskutera det som dokumenterats. Lenz Taguchi (1997) betonar att utan diskussion och reflektion kring dokumentationsarbeten och arbetet sker ingen utveckling och förändring, varken av det egna eller av barnens arbete. Författaren anser också att reflektion har två viktiga funktioner: En är att genom att reflektera kan pedagoger utveckla det egna arbetet och skapa ny kunskap som underlag för fortbildning och utvärdering. Den andra är att skapa de rätta förutsättningarna för att stödja barns läroprocesser. Dahlberg och Taguchi (1994) menar vidare att dokumentationen är ett medel, men utan kommunikation och dialog kring dokumentationen sker ingen förändring. Genom de diskussioner och samtal som man kan föra med utgångspunkt i det som dokumenterats finns en möjlighet att knyta samman teori och praktik.

Förskolan Trollet i Kalmar (2009) har blivit inspirerade att arbeta med pedagogisk dokumentation genom Reggio Emilias pedagogiska filosofi. Förskolan Trollet (2009) betonar betydelsen av observation, dokumentation och reflektion på förskolan eftersom det gör barnen och verksamheten synlig, de understryker att det finns demokratiska aspekter med pedagogisk dokumentation eftersom det som observeras ofta är en pedagogs subjektiva bild av det som hänt. Det är viktigt att dela det som framkommer med kollegorna för att öka förståelsen för barnens vardag. På det sättet blir barnet inte utsatt för en pedagogs allmänna tyckande utan det gäller att tillsammans förstå mera. Dessutom kan barnen bli medvetna om och få makten över sitt eget lärande. Pedagogerna på Förskolan Trollet (2009) menar att de med hjälp av dokumentationerna ger föräldrarna chansen att bättre kunna vara med och reflektera och tänka över vad deras barn gör. Pedagoger blir bättre på att lyssna på barnen, bättre på att förstå barnen och genom det bättre på att möta dem. På det sättet blir dokumentationen ett verktyg för dem att utveckla verksamheten, men också ett sätt att bli medveten om pedagogrollen så att de sedan kan förändra och utveckla den. Förskolan Trollet (2009) betonar att observation och dokumentation är ett arbetsmaterial för pedagogerna att diskutera och lära av, inte bara något att sätta upp på väggarna. Genom den går det att lära sig att bli bättre pedagoger. Detta stöds i Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998):

Lärandet skall baseras såväl på samspel mellan vuxna och barn som på att barn lär av varandra. Barngruppen skall ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande. Förskolan skall ge barnen stöd i att utveckla en positiv uppfattning om sig själva som lärande och skapande individer. De skall få hjälp att känna tilltro till sin egen förmåga att tänka själva, att handla, röra sig och att lära sig (s.10).

2.7 Förändringsarbete

För att förändra grunden för sin förståelse av vad arbetet som pedagog egentligen handlar om och som lärare förstå sina egna handlingar och handlingsmönster räcker det knappast ett ökat ansvar eller en vilja att förändra. Det krävs också redskap för att genomföra de förändringar och den utveckling som man vill åstadkomma. Förändringsarbetet sker inte enligt någon enkel modell utan i mötet med det kända och

det okända och spänningsförhållandet mellan teori och praktik (Lenz Taguchi, 1997). I SOU (1997:157) kan man läsa att för att utveckla och förnya förskolans pedagogik och synliggöra verksamheten och barns lärande för pedagoger, föräldrar, ledning och politiker har den pedagogiska dokumentationen en central betydelse. Genom att bygga nätverk där pedagoger från olika förskolor träffas och genom kollegial pedagogisk handledning där dokumentationen bildar utgångspunkt för gemensam reflektion, kan ett bredare erfarenhetsutbyte etablerats och bli en kraft i förnyelsen av förskolans pedagogik. Wehner-Godée (2000) hävdar att målsättningen med pedagogisk dokumentation är att synliggöra barns kunskapsskapande och olika kompetenser och att förändra den egna pedagogiska praktiken. I likhet med detta anser även Mylesand (2007) att dokumentationerna är ett arbetsmaterial för pedagogerna att diskutera och lära av, när vi tillsammans försöker att förstå kan vi bli bättre pedagoger. Även Kennedy (1999) anser att det är svårt att verkligen på djupet förändra en barnsyn som är fast förankrad i oss från tradition och utbildning. Som all utveckling är det en lång process som kräver mycket arbete. Det kräver att vi verkligen vågar möta oss själva och vårt sätt att se inte bara på barnen utan också på varandra. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar att de har arbetat i många år med barn men aldrig diskuterat och reflekterat över vilka värden som låg till grund för valen. Författarna beskriver hur de påverkats och styrts av en traditionell mall om förskolans roll, pedagogrollen och synen på barns lärande. Författarna gjorde bara som man alltid gjort och pedagogisk dokumentation blev ett sätt att försöka förändra sitt eget arbetssätt.

2.8 Pedagogisk miljö

I statens offentliga utredningar, SOU (1997:157) står det att läsa att den pedagogiska miljön har stor betydelse för det pedagogiska arbetet. Miljön sänder ut budskap om vad som förväntas ske i den pedagogiska verksamheten. Förskolan präglas inte sällan av en hemlik miljö och denna signalerar att verksamheten skall likna den som äger rum hemma. Genom att ändra i miljön förändrar man budskapet om sin pedagogik. Detta gör att såväl barn som vuxna ger miljön en annan mening och oftast handlar på ett annat sätt. För att verksamheten i förskolan skall kunna bedrivas i riktning mot läroplanens mål är det viktigt att skapa miljöer, där barnens inspireras till olika typer av

verksamheter och handlingar, till utforskande och upptäckande. Det är därför angeläget att den vuxne är medveten om den pedagogiska miljöns möjligheter och betydelse för det pedagogiska arbetet i förskolan. Wallin (1996) poängterar att Reggio Emilia ser miljön som en pedagog, man vill att den skall stimulera och inspirera barnen och utmana dem i deras tankar och fantasier och därmed uppmuntra dem till kunskapens alla möjligheter. Kennedy (1999) hävdar vidare att det inte är självklart att miljön fungerar bara för att den är iordningsställd utifrån ett särskilt syfte. Som vuxen måste man ibland visa vilka möjligheter som finns i miljön genom att ständigt introducera och förklara vilka möjligheter materialet erbjuder. Det är viktigt att också hela tiden föra diskussioner om miljön som föränderlig, tankarna om miljön som en extra pedagog riskerar annars att urarta till en metod som ingen ifrågasätter. Lenz Taguchi (1997) beskriver att grundtanken i förskolemiljön i Reggio Emilia är att den skall kunna erbjuda något annat än hemmiljön. Barnen skall kunna utnyttja föremålen och miljön på sina egna villkor. Ska barnen kunna utnyttja materialet som finns på sina villkor bör materialet finnas på en höjd som är lämplig för barnen. Författaren anser att det på förskolan skall finnas tillgång till material som normalt inte finns eller är tillåtet att leka med i hemmet. Barnen skall känna att de ges tillträde till något som är till för dem och något som de själva får ta ansvar för. Detta stöds av Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998) där det står att:

Förskolan skall komplettera hemmet genom att skapa bästa möjliga förutsättningar för att varje barn skall kunna utvecklas rikt och mångsidigt (s.15).

Gedin och Sjöblom (1995) har studerat miljön i Reggio Emilia och beskriver att den skall uppmuntra till kommunikation, lek utforskande och lärande. Rummet skall inte bara vara ett rum, utan en plats som barnet kan ha en dialog med. Det finns vackra föremål placerade lite här och var och det finns ofta speglar i olika former. I likhet med detta betonar Lenz Taguchi (1997) att det inom Reggio Emiliafilosofin handlar om att se miljön, förhållningssätt till barnen och till varandra som något föränderligt, där pedagoger och barn tillsammans är delaktiga. Även Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) anser att förskolans fysiska utformning inte är statisk. Miljön ska kunna användas och förändras på ett flexibelt sätt beroende på vilka verksamheter som pågår

och vad som för tillfället intresserar barnen. Barn skall vara delaktiga i sitt eget lärande och det är viktigt att barnen aktivt deltar i utformningen av den fysiska miljön. De olika rummen i förskolan skall arrangeras av pedagoger och barn tillsammans för att stimulera till olika aktiviteter för lärande och för att möjliggöra självständiga val. Materialet skall vara så beskaffat att det inbjuder barnen till att samverka och tillsammans undersöka och komma fram till olika lösningar. Åberg och Lenz Taguchi (2005) hävdar att när man ordna en miljö som är spännande och anpassade till barngruppen så är det viktigt att utgå från vad barnen gör och hur de använder miljön för att förändra den. För att kunna ordna en miljö som är spännande och anpassad till barngruppen kan pedagoger observera och dokumentera hur och vad barnen gör och reflektera kring detta.

Lenz Taguchi (2000) framhåller att dokumenterande av förskolans yttre miljö i form av videofilm som visar barn som utnyttjar miljön under en dag eller en bandupptagning av ett samtal mellan pedagog och barn under ett arbetspass kan ge information om det förhållningssätt och den barnsyn som finns förkroppsligad i tanke och handling på en förskola. Detta kan hjälpa pedagogen att följa och utveckla såväl sin egen som barnets läroprocess. Niss och Söderström (2006) anser att för att dokumentationen ska vara meningsfull måste pedagogen ha ett mål för hur den ska användas och för att dokumentationen ska bli en del av arbetet behövs en viss planering. Det är tidskrävande att utveckla en dokumentation som är till nytta för barnen, pedagogerna och föräldrarna. Med videons hjälp har pedagogerna möjligheter att fånga situationer som barnen är i. Det blir tydligt hur barnens samspel med andra barn och vuxna ser ut och hur miljön påverkar det som sker. Hur pedagogerna förhåller sig till barnen och hur de tolkar barnens handlingar synliggörs. Enligt författarna tycker många som använder videokamera att arbetet har blivit mer intressant och roligt sedan de började använda videon.

Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) hävdar att den pedagogiska miljöns utformning har stor betydelse för barns lärande. Författarna menar att miljön sänder ett budskap om vad som förväntas ske i den pedagogiska verksamheten och därför ska den pedagogiska miljön vara utformad på ett sådant sätt att barns lärande både underlättas,

stimuleras och utmanas. Den pedagogiska miljön är ett begrepp som innefattar både miljöns fysiska utformning, material, samspelet mellan barn och vuxen och mellan barnen samt det klimat eller den atmosfär som råder i verksamheten. I Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998) står det att:

Förskolan skall erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Den skall inspirera barnen att utforska omvärlden. I förskolan skall barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen. (s.9).

Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) betonar vidare att den fysiska miljöns utformning och tillgången till ett lämpligt och varierande material har stor betydelse för vilka uttrycksformer barn kan använda och utveckla. Under sin vistelse i förskolan skall barn ges möjlighet till eget skapande och utveckla alla sina uttrycksmedel såsom bild och form, teknik, konstruktions- och bygglek, gymnastik och idrottslekar, musik och sång, rytmik, dans, drama och rörelse, språk, text etc. Det handlar om att skapa en fysisk miljö som möjliggör detta. Författarna anser att om barn ska uttrycka sig bör material finnas tillgängliga för barnen och inte förvaras i förråd så att barnen ska behöva be om dem, en variation av material bör alltid finnas tillgängligt så att barn kan skapa när de själva har lust därtill. Författarna betonar vidare vikten av att om barn ska ha möjlighet att använda olika uttrycksformer så är det viktigt att pedagogerna tänker igenom de utrymmen som finns till förfogande och hur de bäst kan arrangera materialet för att ge barnen förutsättningar för det. Norén-Björn, Mårtensson och Andersson (1993) hävdar att upplevelser av rummet är intensivare hos barn än hos vuxna och att känslan av färg, form och ljus hör till de starkaste minnena människor har från miljöer.

Nordin-Hultman (2004) vill i sin doktorsavhandling "Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande" ge perspektiv på pedagogiska miljöer och har bland annat studerat det hon kallar "regleringen" av tid, rum och material. Det vill säga hur dagsprogrammet och rummen är disponerade och var materialet placeras. Författaren betonar vikten av att fokusera på de lärmiljöer som barnen möter i förskolor och skolor. Det gäller att hitta barnens alla möjligheter att skapa meningsfulla sammanhang och relationer och att hitta

spännande aktiviteter. När förskolerum inreds och utrustas görs det utifrån teorier om barns utveckling, lärande och behov. Författaren hävdar att de vardagliga stukturerna ifrågasätts för litet och menar att barnen ska ha inflytande innanför den ordning som vi vuxna skapat, om barn slipper avbryta sig ger det dem en känsla av inflytande och mindre känsla av anpassning. Möjligheterna i miljön påverkar hur vi uppfattar barnet och beskriver det. Ett barn som beskrivs som blygt och passivt och med kontaktproblem kan mycket väl fungera som ett aktivt barn i aktivitetsmöjligheter som det kan skapa mening i. Författaren anser vidare att uppfattningen av att barns svårigheter att koncentrera sig kryper allt längre ner i åldrarna kan bero på förskolans pedagogik. Barns koncentration uppstår i mötet med det som finns eller inte finns att koncentrera sig på i förskolerummet. Nordin–Hultman (2004) har vidare funnit att alla ska göra allt samtidigt har varit ett vanligt mönster som börjar luckras upp. Med detta menar författaren att tiden inte behöver organiseras så att alla barn ska vara i samlingsen eller gå ut samtidigt eller att alla barn ska äta mellanmål samtidigt. Det handlar också om att inte göra rumsliga gränser så starka som de är idag. Författaren finner som exempel att pedagogerna kan låta barnen ta ut dockvagnarna om de vill. Är materialet åtkomligt ger det större kombinationsmöjligheter och kan bli mer intressant. Finns det mer material och valmöjligheter har barn större möjligheter att skapa meningsfulla aktiviteter. Detta stöds i Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998) där det står att läsa om barns inflytande:

I förskolan läggs grunden för att barnen skall förstå vad demokrati är. Barnens sociala utveckling förutsätter att de allt efter förmåga får ta ansvar för sina egna handlingar och för miljön i förskolan. De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten (s. 14).

Norén-Björn, Mårtensson och Andersson (1993) hävdar att ur barnens perspektiv antar utemiljön mer eller mindre gigantiska proportioner. I en gigantisk miljö måste det finnas hanterbara och begripliga detaljer för barnet, nischer där barnet kan känna sig tryggt nog att fortsätta sin utforskning av platsen. Då blir den stora skalan och de stora barnen inte skrämmande utan spännande utmaningar. Författarna betonar att lika viktiga som

de trygga nischerna i miljön, är utmaningarna. Barn måste känna igen och förstå vissa detaljer samtidigt som den måste ge utmaningar. Miljö får inte vara för enkel utan det måste alltid finnas något mer att upptäcka och utforska. När miljön både lockar och utmanar, motiveras hela barnet att delta och en kraftig inläring sker. Om det inte finns något mer att upptäcka i en miljö tröttnar vi på den. Kan vi då inte byta miljö eller göra förändringar i den börjar vi vantrivas. Vissa miljöer har vi omkring oss dag efter dag och kan inte välja bort. Barnet är beroende av stimulerande miljöer för att få nya intryck och att utvecklas av. Författarna poängterar vidare att barn uppfattar signaler om fara och säkerhet bättre i naturen än i konstruerade miljöer. De ständiga förändringarna och skiftningarna fångar barnens uppmärksamhet och gör dem vaksamma.

2.9 Den specialpedagogiska rollen

1990 kom den nya specialpedagogutbildningen med betoning på undervisning, utveckling, utredning och rådgivning. Specialpedagogernas uppdrag har det gemensamt med speciallärarna att båda professionerna arbetar med barn i behov av särskilt stöd (Emanuelsson, Persson & Rosenqvist, 2001). Specialpedagogens uppdrag är enligt författarna dock mer övergripande än speciallärarens, enligt den gamla utbildningen, med fokus på att förebygga och undanröja hinder för barn som befinner sig i svårigheter av olika anledningar. Specialpedagogens uppdrag är inte bara att stödja barnet utan även se till organisationen, den pedagogiska miljön, barngruppen och pedagogernas behov av stöd i sitt arbete för att de bästa förutsättningarna ska ges för barnets utveckling. Specialpedagogen arbetar således med att stödja barnet utifrån individ, grupp och organisationsnivå. Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) menar vidare att det finns väldigt lite litteratur om specialpedagogens roll i förskolan. Persson (2001) hävdar att specialpedagogen har till uppgift att tillsammans med rektorn se till att olika pedagogiska verksamheter verkligen är till för alla barn. I detta ansvar ligger också att se till att hålla en hög kvalitet på det inre arbetet så att en god läromiljö kommer så många barn som möjligt tillgodo. De aktuella behov som finns styr hur specialpedagogens kompetens används på bästa sätt, en stor flexibilitet är därför nödvändig. I Högskoleförordningen (SFS 2001:23) står att läsa om specialpedagogens roll i lärmiljöer:

För specialpedagogexamen ska studenten ha förmåga att kritiskt och självständigt identifiera, analysera och medverka i förebyggande arbete samt i arbetet med att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer./---/ ...ha förmåga att utforma och delta i arbetet med att genomföra åtgärdsprogram i samverkan mellan berörda aktörer samt förmåga att stödja barn och elever och utveckla verksamhetens lärmiljöer.

Persson (2001) anser vidare att det är svårt att verkligen peka på vad som är en specialpedagogs arbetsuppgifter eftersom han eller hon oftast har höga förväntningar på sig från pedagoger och skolledare när de kommer ut i verksamheten som specialpedagoger efter sin påbyggnadsutbildning. Istället kan det bli så att kollegors och ledares förväntningar blir till arbetsuppgifter. Kadesjö (2001) hävdar att en väl genomtänkt pedagogik i förskolan med stöd av specialpedagogiska insatser kan ge barn, med exempelvis inlärningssvårigheter, stimulerande upplevelser och erfarenheter så att svårigheter bemästras och grunden för en positiv framtida utveckling läggs. Ett barns svårigheter måste dock ses ur hela sitt sammanhang där barngruppens sammansättning, de vuxnas förhållningssätt, dagsprogrammet i verksamheten och andra generella förhållanden inverkar på barnets beteende. Rakstang och Rognhaug (1995) hävdar att man inom specialpedagogiken är intresserad av barnets utvecklingsmöjligheter och de risker för en negativ utveckling som kan uppstå dels om barnens omgivning inte fungerar positivt för deras utveckling, dels om det finns en funktionsnedsättning som kan störa utvecklingen.

Normell (2002) beskriver hur pedagogens roll har förändrats när samhället har förändrats. Den egna viljan och förmågan att välja fick förr stå åt sidan för auktoritet. Det gällde då att fostra barnen in i det system som fanns och som inte gav utrymme för alternativ. Enligt författaren är pedagoger idag i förskola och grundskola mindre av en kunskapsförmedlare och mer av förebild och identifikationsobjekt för de unga. Författaren anser att det idag är en grundförutsättning för effektivt lärande att pedagogerna har möjlighet att skapa bra relationer till barnen och helst också till deras föräldrar. Pedagoger ska undanröja eventuella hinder för lärandet längs vägen. Dessa

hinder kan vara av skilda slag t.ex. sociala, fysiska, emotionella eller intellektuella och just därför är det viktigt att pedagogen inte står ensam, utan är del av ett arbetslag där alla medlemmar har olika kompetenser och erfarenheter. Gedin och Sjöblom (1995) betonar att när det handlar om pedagogisk dokumentation så måste fokus flyttas från "fröken" till barnen. Det är inte "fröken" som skall kunna utan barnen. Kennedy (1999) hävdar vidare att pedagoger genom pedagogisk dokumentation kan få syn på kompetenser hos barn och därigenom göra dem synliga. Problemen försvinner inte men angreppssättet kan vara ett annat än det traditionella, där vi hela tiden försöker rätta till barnets brister i första hand. Wallin (2003) anser att det är miljön som styr. Om barn får färdigt material eller leksaker så är det kreativa slut, då kan det vara svårare att komma igång med en engagerad lek. Författaren betonar att vi som pedagoger måste ställa oss frågan hur vi kan hjälpa barnen att koncentrera sig. Kan rummen locka till inspiration med skapande material och möjligheter till samspel så frestas barnen mindre att bara springa runt och störa dem som har något på gång. Ahlberg (2001) menar vidare att det specialpedagogiska arbetets huvuduppgift innebär att fortlöpande försöka undanröja hinder för lärande och delaktighet. Författaren betonar att insatserna behövs på såväl organisations- som grupp- och individnivå. Asmervik (2001) hävdar att det är en balansgång med att vara specialpedagog. Rollen kräver engagemang och intresse för det som ryms inom ämnet. Det innebär också en vördnad och respekt inför de krav och utmaningar arbetet rymmer, vilket också innebär att veta när andra specialister ska kopplas in.

Specialpedagogens roll i skolan beskrivs i rapporten "Att lära och leda – en lärarutbildning för samverkan och utveckling" (SOU 1999:63). Det är specialpedagogens uppgift att ge stöd till arbetslaget och läraren, samt utveckla en samverkan mellan förskola/skola och hemmet, detta för att eleven ska få allt det stöd den behöver. Specialpedagogen ska tillsammans med rektorer ansvara för att de elever som av olika skäl riskerar att få eller som har svårigheter erhåller det stöd de behöver för lärande oberoende av orsakerna till svårigheterna. Detta gäller i alla skolformer från förskolan upp till gymnasiet. Rektorer har det yttersta ansvaret för denna uppgift men specialpedagogen kan med sin unika kompetens utgöra ett centralt stöd för skolans ledning. Vidare beskriver kommittén (SOU 1999:63) att en av specialpedagogikens

mest angelägna uppgifter är att bidra till att all personal i förskola och skola kan möta den naturliga variationen av elevers olikheter. Den stora utmaningen är hur förskolan och skolan kan hantera det faktum att elever har olika förutsättningar, erfarenheter, kunskaper och behov. Hur elevers olikhet kan framstå som resurs och utgöra styrande förutsättningar i en för alla gemensam riktning. Förskolans behov av specialpedagogisk kompetens framhålls och det betonas att förskollärarna bör ha god kompetens för att stödja elever i deras sociala och språkliga utveckling och att personalen bör ges kompetensutveckling inom området. Dessutom betonas vikten av att förskolans behov av specialpedagogisk kompetens uppmärksammas. Kommittén påpekar att det är en förutsättning för alla elever i behov av särskilt stöd att svårigheter upptäcks på ett tidigt stadium för att de ska kunna få det stöd de behöver.

Enligt Nilholm (2003) är specialpedagogik förknippat med barn som på olika sätt inte riktigt ryms inom den vanliga undervisningen och därför är en pedagogik som används när den allmänna pedagogiska kompetensen inte anses räcka till. I likhet med detta menar även Persson (2001) att specialpedagogiska insatser ska sättas in när den vanliga pedagogiken inte bedöms räcka till. Specialpedagogik handlar om att skapa förutsättningar för att alla barn ska ges möjlighet till utveckling och lärande. Viktigt är att ha ett helhetsperspektiv och fokusera på förebyggande åtgärder samt anpassa miljön. Specialpedagogiken kan ses ur två perspektiv, det relationella perspektivet som innebär att barnets svårigheter uppstår i mötet med omgivningen. Författaren menar att förändringar i elevens omgivning förutsätts kunna påverka hans eller hennes förutsättningar att uppfylla vissa på förhand ställda krav eller mål. Mot det relationella perspektivet kan ställas ett kategoriskt perspektiv vilket innebär att svårigheterna tillskrivs det enskilda barnet. Författaren menar att de två perspektiven utgör olika sätt att förstå olika svårigheter men behöver för den skull inte vara varandra uteslutande.

2.10 Sammanfattning

I kapitlet redogjordes för en del begrepp och styrdokument som är av betydelse för pedagogisk dokumentation. De styrdokument som behandlades var: FN:s barnkonvention, Salamancadeklarationen, Barnomsorg och Skolkommitteéns slutbetänkande (SOU 1997:157), Skolverket (2004) och Skolverket (2008). Skolverket (2008) följer upp resultaten från Skolverket (2004) och hävdar att det har blivit vanligare att dokumentationen ligger till grund för gemensam reflektion bland personalen, dvs. att dokumentationen blir en pedagogisk dokumentation. Reggio Emilias filosofi presenterades eftersom den är en viktig förebild och inspirationskälla för pedagogisk dokumentation. Det har redogjorts för att en dokumentation blir pedagogisk först då den genom reflektion ligger till grund för det fortsatta arbetet i barngruppen och att lärandets process snarare än målet/resultatet är det viktigaste. Pedagogisk dokumentation ses som ett redskap att synliggöra den egna praktiken inför barn, pedagoger, föräldrar och politiker. Etiska aspekter betonades och vikten av att inhämta tillåtelse vid dokumentation av föräldrar till barn i förskoleåldern. Reflektion, förändringsarbete och den pedagogiska miljöns möjligheter och betydelse för det pedagogiska arbetet i förskolan diskuterades. Den specialpedagogiska rollen belyses utifrån att specialpedagogen ska arbeta med att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer (SFS 2001:23).

3 TEORI

Pedagogisk dokumentation är ett sätt att synliggöra barns lärande och bygger på gemensam reflektion mellan barnen, pedagoger samt pedagoger och barn. Aaron Antonovskys och Lev Vygotskijs teorier anser jag knyter an till mitt arbete i pedagogisk dokumentation på ett bra sätt i arbetet med att förändra och bygga upp en stödjande miljö. Syfte med rapporten är att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt belysa specialpedagogens roll i förändring av miljön i förskolorna. Aaron Antonovsky och Lev Vygotskijs anser båda att lärandet sker i relation med andra genom att få tillgång till en kommunikativ och forskande miljö som utmanar, de utgår från en barnsyn som ser det kompetenta barnet. Pedagogerna har en betydelsefull roll då de ska finnas med som medforskare, de ska hitta de utmaningar som gör att barnen får möjlighet att upptäcka och lära sig nya saker.

3.1 Aaron Antonovsky

Antonovsky (1991) utgår från att tillvaron är full av påfrestningar och svårigheter, vilka människan måste lära sig hantera. De påfrestningar som människan utsätts för definieras av Antonovsky som stressorer. Han menar att stressorer inte bara utgörs av krav, utan kan också vara avsaknaden av lämpliga strategier att använda sig av i olika situationer. En stressor är en livserfarenhet som kännetecknas av för stora eller för små krav, bristande entydighet och utan möjlighet till inflytande. Att ha det friska i fokus för sitt arbete är att arbeta utifrån ett salutogent synsätt. Motsatsen till salutogent är patogent vilket betyder att ha det sjuka i fokus för sitt arbete. Ett salutogent synsätt betyder att man tittar på varför människor håller sig friska, vad det är som gör att människor trots stora påfrestningar håller sig friska istället för att fråga sig varför människor blir sjuka. Antonovsky (1991) fann att känslan av sammanhang (KASAM) var den faktor som främjar hälsan och hur vi hanterar påfrestningar och svårigheter beror på i vilken utsträckning vi upplever tillvaron som begriplig, hanterbar och meningsfull.

- Begriplighet som innebär att det som händer i livet går att förklara och förstå.
- Hanterbarhet som betyder att man inte är ett offer för omständigheterna utan själv har redskapen för att påverka dem.
- Meningsfullhet innebär att man är delaktig i de processer som skapar vardagen och livet.

Antonovsky (1991) utvecklade ett sätt att mäta känslan av sammanhang (KASAM). Ju högre KASAM en person har desto större chans att personen håller sig frisk. Antonovsky (1991) poängterar att man inte får se delbegreppen som självständiga enheter utan att de står i relation till varandra. Antonovsky (1991) hävdar vidare att en individ aldrig är antingen helt frisk eller helt sjuk utan att vi hela tiden rör oss mellan de två polerna frisk och sjuk. Ett salutogenetiskt synsätt fokuserar på hälsans ursprung. Antonovsky (1991) anser att den viktigaste frågan att ställa sig är varför människor hamnar vid den positiva polen i dimensionen hälsa – ohälsa, och vad det är som får dem att röra sig mot denna pol. Hur man löser den stressbelastning och de påfrestningar man utsätts för är enligt Antonovsky, avgörande för om resultatet kommer att bli sjukdom, hälsa eller någonting däremellan. En stark känsla av sammanhang – KASAM – utgör enligt honom, motståndskraften mot dessa påfrestningar.

3.2 Lev Vygotskij

Enligt Bråten (1998) lanserade Vygotskij uttrycket ”den närmaste utvecklingszonen”. Den närmaste utvecklingszonen betecknar skillnaden mellan det som ett barn kan handskas ensamt med och de uppgifter som det kan lösa under medverkan av en vuxen, den kunskapsutveckling som gör att barns spontana begrepp kommer i kontakt med vuxnas vetenskapliga begrepp. I en sådan situation är det skillnaden mellan det som är barnets egna, självständiga prestationer och det som det kan klara i samarbete med en vuxen som är det intressantaste. Författaren menar vidare att ”den närmaste utvecklingszonen” är ett viktigt specialpedagogiskt begrepp därför att barn med inlärningssvårigheter har begränsade självständiga prestationer. Det innebär i praktiken att barnet först utför aktiviteter tillsammans med en vuxen pedagog. Pedagogen kartlägger djupet av barnets närmaste utvecklingszon och lägger upp aktiviteterna på ett

sådant sätt att de utförs med gradvis mindre insats från den vuxne och motsvarande större insats från barnet själv. Den närmaste utvecklingszonen består av de aktuella möjligheter eleverna har att utveckla en ny kompetens, som de dock inte kan erövra på egen hand utan hjälp av en lärare eller en kamrat som vet mera. Vygotskij menar enligt Bråten (1998) att de sociala faktorerna påverkar intelligensen, som inte enbart beror på biologiska förutsättningar.

Strandberg (2006) menar att det är särskilt viktigt att utveckla elevens delaktighet. Enligt Vygotskijs teori om interaktioner är det mänskliga dialogiska mötet en sällsamt fruktbar kraftkälla. Meningsfulla interaktioner är grunden till allt lärande och asymmetriska, men jämlika, relationer kan skapa utvecklingszoner. Enligt Strandberg (2006) hävdar Vygotskij att en yttre aktivitet med andra föregår en inre process, utvecklingen går från social kompetens till individualitet. Strandberg (2006) menar vidare att när barnen ingår i en gemenskap där samspel mellan vuxna och mellan vuxna och barn är generösa och vanligt förekommande kommer de att imitera dessa. Om våra samspel är bra behöver vi inte undervisa barnen om hur samspel går till.

4 METOD

Metodavsnittet handlar om insamlande av data och varför jag valde en viss metod. I detta kapitel redogör jag för hur jag valde att gå till väga för att uppfylla syfte och besvara de forskningsfrågor som formulerades i avsnittet problemformulering.

4.1 Val av metod

Kvale (1997) anser att en kvalitativ studie försöker att tolka, beskriva och förstå innebörden av hur individen upplever sin situation. Syftet med studien är att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt att belysa specialpedagogens roll. Närvänen (1999) hävdar att det är viktigt att noga fundera över ämnesvalet och reflektera över vilka uppsatsen riktar sig till. Jag valde att göra en kvalitativ studie med personliga, semistrukturerade intervjuer som metod. Kvale (1997) menar att fördelen med den kvalitativa intervjuens öppenhet är att människor uttrycker åsikter och känslor. I den kvalitativa intervjun knyts en personlig kontakt som ger hög svarsprocent. Denscombe (2000) hävdar vidare att kvalitativa intervjuer är rätt metod när det är mer ingående resonemang hos ett färre antal människor som söks. Vid en kvantitativ undersökning blir informationen mindre detaljerad men ges av ett större antal människor. Enligt Kvale (1997) används en kvantitativ studie främst inom forskning som syftar till att undersöka mängden av något; hur mycket, hur stort.

Denscombe (2000) beskriver skillnaderna i olika intervjumetoder. Mitt val var att genomföra semistrukturerade intervjuer eftersom semistrukturerade intervjuer ger den intervjuade stor möjlighet att utveckla sina idéer och tala mer utförligt om det ämne som intervjuaren tar upp. Svaren är öppna och betoningen ligger på den intervjuade som utvecklar sina synpunkter. May (2001) menar att vid semistrukturerade intervjuer så har intervjuaren stor frihet att fördjupa, förtydliga och utveckla svaren. Med en kvantitativ undersökning finns inte denna möjlighet. Mitt val att inte genomföra strukturerade eller ostrukturerade intervjuer grundade sig på att enligt Denscombe (2000) har forskaren vid

strukturerade intervjuer mycket stark kontroll över frågornas och svarens utformning, den liknar ett frågeformulär som respondenten besvarar ansikte mot ansikte. Det hade blivit svårare för mig att få fram vad respondenten tyckte och tänkte om pedagogisk dokumentation. Det skulle endast fokuserat på mina färdiga svar. Vid ostrukturerade intervjuer är forskarens roll att ingripa så lite som möjligt, att sätta igång intervjun och låta den intervjuade introducera ett tema eller ämne och sedan låta den intervjuade utveckla sina tankegångar. Jag har också valt att genomföra personliga intervjuer. Denscombe (2000) menar att den personliga intervjun innebär ett möte mellan en forskare och en informant, en fördel eftersom jag är en ovan intervjuare och det då endast finns en persons uppfattning och synpunkter som kommer till uttryck i intervjun.

4.2 Pilotstudie

Någon pilotstudie genomförde jag inte, mer ser nu i efterhand att det hade varit en fördel. Vid utskriften och sammanfattningen av min första intervju insåg jag att det behövdes en kompletterande frågeställning för att bättre koppla till syftet med min studie. Eftersom jag redan hade skickat ut frågeställningarna för de kommande intervjuerna, kompletterade jag i efterhand med denna sista fråga. Respondenterna blev noga informerade om att frågan skulle komma vid intervjun så att de skulle vara förberedda på den. I den första intervjun kompletterades denna frågeställning med ett svar på ett mejl från mig. Det fungerade bra med att frågeställningen kom lite i efterhand och alla var positiva till att svara på den.

4.3 Undersökningsgrupp

Jag har genomfört intervjuer med fyra pedagoger i olika förskolor och områden i en medelstor kommun i södra Sverige. Tre av pedagogerna är förskollärare och har påbörjat eller genomgått kursen ”pedagogisk dokumentation” som har varit en fortbildning i kommunen. En pedagog är förskollärare och specialpedagog och har fått sin kunskap om pedagogisk dokumentation innan kurserna blev aktuella i kommunen. Mitt val av respondenter var ett medvetet val, respondenterna arbetade i olika områden i kommunen och därmed visste jag att fördelningen såg lite olika ut till kurserna i

pedagogisk dokumentation. Detta var ett bra utgångsläge och en bra start till intervjuerna. May (2001) beskriver tre villkor som ska vara uppfyllda för att få en lyckad intervju. Det är tillgänglighet, kognition och motivation. Tillgänglighet handlar om att respondenten har tillgång till den information som intervjuaren söker. Respondenten måste ha kunskap om pedagogisk dokumentation och kunna upplysa om det har blivit någon förändring på deras förskola efter kursen. Kognition handlar om att respondenten förstår vad som förväntas av honom eller henne i rollen som respondent. Vid inledningen till intervjun informerades respondenten om rapportens syfte, att det kunde liknas vid ett öppet samtal och att mina förväntningar var att i möjligaste mån få fram svar som är uttryckta i respondentens egna ord och utifrån dennes egen referensram. Motivation handlar om att respondenten känner att deras deltagande är betydelsefullt. För att undersökningen ska kunna genomföras och slutföras är respondentens medverkan och svar en viktig förutsättning. Genom att vara intresserad av deras svar och visa att det är betydelsefullt kan jag medverka till att intresset hålls vid liv under hela intervjun.

4.4 Genomförande

Inför intervjuerna skickades rapportens syfte och en sammanfattning av de etiska reglerna (bilaga 1) tillsammans med intervjufrågorna (bilaga 2) till respondenterna en vecka innan intervjun. Innan intervjun genomfördes informerades de om de etiska reglerna igen. Respondenterna blev informerade om att den beräknade tiden för intervjuerna var en halv timme så att de var beredda att avsätta den tiden för intervjun. Intervjuerna genomfördes på respondenternas arbetsplatser.

När valet att utföra personliga, kvalitativa intervjuer var gjort vägdes för- och nackdelar med att använda bandspelare. Denscombe (2000) menar att fördelarna med bandspelare är att kunna lyssna till tonfall, ordval, vad som ordagrant har sagts under intervjun, detta kan enkelt kontrolleras av andra forskare. När man inte behöver göra anteckningar kan intervjuaren koncentrera sig på frågorna och svaren. Nackdelarna är att det tar mycket tid för att avlyssna banden och man får inte med mimik och gester. Ibland vill inte respondenten ställa upp på bandinspelning. Då innebär det att det som faktiskt sades

alltid kommer att vara en fråga om minne och tolkning. Även om fältanteckningar gjorts under intervjun kan det vara så att respondenten förnekar det som sades eller kan hävda att intervjuaren feltolkat något. Vidare hävdar Denscombe (2000) att ett grundläggande krav är att ha en bandspelare av god kvalitet för att ge den bästa möjliga återgivningen av ljud, detta för att underlätta vid nedskrivningen av intervjun. Banden ska också vara tillräckligt långa för att rymma hela intervjuens planerade längd. Valet blev att göra intervjuer med bandspelare för att få med alla orden, tonfallet, pauserna samt att kunna citera respondenterna.

4.5 Bearbetning

För att bevara anonymiteten hos respondenterna angav jag dem som A, B, C och D. Vid bearbetningen av intervjuerna använde jag mig av meningskoncentrering, det innebär att utskriften koncentreras till kortare och koncisare delar (Kvale, 1997). Efter intervjuerna skrev jag ordagrant ner vad som hade sagts och därefter gick jag vidare efter Giorgis analysmodell som är en fenomenologiskt baserad meningskoncentrering som kan beskrivas i fem steg (Kvale, 1997). Första steget är att läsa igenom intervjuerna och få en helhetskänsla. I steg två väljs meningsenheterna ut som de uttrycks av respondenterna. Det tredje steget är att så enkelt som möjligt formulera teman som dominerar genom att tolka pedagogernas svar utan fördomar och tematisera utifrån deras synvinkel sådan den uppfattas av forskaren. Det fjärde steget är att koppla de teman som framkommit till undersökningens syfte. Det femte och sista steget är att utifrån svaren på dessa frågor skapa en beskrivande text av intervjuernas centrala teman. Utifrån detta förhållningssätt har jag bearbetat utskriften och jämfört dem med varandra för se likheter och skillnader i respondenternas svar.

4.6 Tillförlitlighet

Bell (2006) menar att vilken metod man än använder för insamling av information, måste man alltid kritiskt granska den för att avgöra hur tillförlitlig och giltig den informationen är som man får fram. Reliabilitet eller tillförlitlighet är ett mått på i vilken utsträckning ett instrument eller tillvägagångssätt ger samma resultat vid olika

tillfällen under i övrigt lika omständigheter. Patel och Davidsson (1994) menar att ett sätt att säkerställa reliabiliteten är att använda bandspelare vid intervjuerna. I och med att verkligheten är lagrad kan vi också lyssna på den i repris så många gånger vi behöver för att försäkra oss om att vi har uppfattat allt korrekt. Bandspelare användes vid intervjuerna till detta examensarbete för att säkerställa reliabiliteten. Bell (2006) menar att reliabiliteten också kan bero på om respondenten nyligen har sett ett TV-program eller nyligen varit med om en händelse som kan påverka åsikterna.

Att veta vad som undersöks handlar om överensstämmelsen mellan vad en forskare säger att han undersöker och vad som faktiskt undersöks. (Patel & Davidsson, 1994). Vi måste veta att det finns god validitet eller giltighet. Ett sätt att undersöka validiteten är enligt författaren att låta någon utomstående säkerställa validiteten, det bästa är naturligtvis att det görs av någon som är väl insatt i problemområdet. Jag har under arbetets gång med detta examensarbete fått det granskat med jämna mellanrum av min handledare. Detta gäller även för intervjufrågorna innan jag skickade ut dem till respondenterna. Detta för att säkerställa validiteten under arbetets gång. Denna undersökning representeras av fyra respondenter och det är deras personliga åsikter om ämnet som framkommit. För att säkra validiteten avslutades intervjuerna varje gång med en fråga till respondenterna om det fanns något de ville tillägga till undersökningen som inte intervjufrågorna hade tagit upp. Tiden jag hade till förfogande för denna studie var begränsad och därför fanns det inte möjlighet att genomföra fler intervjuer, med fler intervjuer hade det naturligtvis blivit en säkrare validitet.

4.7 Etik

När det gäller etiska övervägande är de forskningsetiska principerna vägledande (Vetenskapsrådet, 2002). Det finns fyra huvudkrav på forskning:

Informationskravet: De personer som berörs av forskningen ska veta forskningens syfte. De ska också upplysas om att deltagandet är frivilligt och de har rätt att avbryta sin medverkan om de önskar. Uppgifterna som lämnas kommer inte att användas för något annat syfte än forskningen.

Samtyckeskravet: Deltagaren har rätt att bestämma över sin medverkan. När undersökningssdeltagaren och uppgiftslämnaren deltar i en undersökning med aktiv insats ska samtycke alltid inhämtas. De medverkande har rätt att bestämma om hur länge och på vilka villkor de ska delta och har rätt att avbryta utan några negativa följder för dem. Beslutar deltagarna att avsluta får de inte utsättas för påtryckning eller påverkan.

Konfidentialitetskravet: Största möjliga konfidentialitet ska ske när det gäller personer och uppgifter i undersökningen och personuppgifterna ska förvaras så att inte obehöriga kan ta del av dem. Personerna i undersökningen ska inte kunna identifieras.

Nyttjandekravet: Uppgifterna som samlas in om enskilda personer får bara användas för forskningsändamål.

Respondenterna blev skriftligt och muntligt informerade om syftet med undersökningen. De informerades om att den inspelade intervjun inte skulle användas till något annat ändamål än denna undersökning och att intervjun var helt frivillig, de kunde när som helst under intervjun avbryta sin medverkan. Respondenternas identitet kommer inte kunna identifieras och deras svar kommer att behandlas helt anonymt. Intervjuerna avlyssnas enbart av mig som intervjuare, men om min handledare eller examinator begär det så kommer även de att få lyssna på banden, därefter kommer de att förstöras. De blev också informerade om att rapporten kommer att e-publiceras och kommer således att bli en offentlig handling.

5 RESULTAT

Resultaten av undersökningen kommer först att redovisa vilken bakgrund respondenterna har och vad pedagogisk dokumentation är för dem. Därefter kommer resultatet att redovisas med utgångspunkt från studiens syfte och frågeställningar i problemformuleringen. Resultaten kommer att redovisas med vad som framkom vid intervjun och respondenterna kommer att anges som A, B, C och D.

5.1 Bakgrund

A:

A är förskollärare sedan 1980 och genomgick grundkursen i pedagogisk dokumentation under hösten 2008. Det finns endast förskollärare på avdelningen och alla har påbörjat eller genomgått utbildningen, de barnskötare som finns på förskolan har inte gått utbildningen. A menar att de inte har gjort så många pedagogiska dokumentationer ännu, dit har de inte kommit i arbetslaget ännu.

Reflektera gör vi jättemycket och det har blivit mera av det efter kursen, mycket, mycket mera. Vi pratade rätt mycket innan också och reflekterade, funderade över saker som man gör och så men det har blivit ännu mera av det nu (A).

A arbetade med pedagogisk dokumentation innan kursen men anser att kursen har förändrat sättet att dokumentera och tänka, den har väckt otroligt mycket tankar. De tog på avdelningen många fotografier även innan kursen för att sätta upp på väggarna och göra bildspel men det var inte med så mycket tankar bakom.

B:

B är förskollärare sedan 1974 med en påbyggnadsutbildning för två år sedan. Arbetslaget består av två förskollärare och en barnskötare. På avdelningen gick hela arbetslaget tillsammans vilket B tyckte var en stor fördel eftersom de alla hade sett och

hört samma saker. Utbildningen avslutades under hösten 2008. B använde pedagogisk dokumentation även innan kursen men inte på samma sätt som nu.

Kursen gjorde att man blev lite mer medveten, man fick andra ögon att se med. Vi blev medvetna om att vi kanske inte var så duktiga på att synliggöra vårt arbete för föräldrarna och kanske inte för barnen heller (B).

Numera finns det mer bilder framme på förskolan och en digitalram är inköpt. En digitalram är en fotoram som visar bilder som ett bildspel. Den är placerad synlig i tamburen så att alla har möjlighet att se bilderna och pedagogerna försöker att hålla den aktuell med veckans händelser.

C:

C är förskollärare sedan 1995 och var bland de första som gick kursen pedagogisk dokumentation i kommunen. Både förskollärare och barnskötare på avdelningen går kurserna men alla är inte klara ännu. C menar att när den tredje pedagogen på avdelningen var färdig blev det mera diskussioner och de blev mera samspelta. C hoppas att det ska bli mera bilder framöver men eftersom de har en krävande barngrupp har de inte fokuserat så mycket på just bilderna. C arbetar mer med pedagogisk dokumentation efter kursen.

Förr så gjorde man det mest för att man ska ju göra det. Man ska göra deras pärmar och man ska visa för föräldrarna och sätta upp bilder i hallen. Skillnaden nu är att nu vet jag varför jag gör det, det är mer medvetet och det blir mer som en helhet. Det genomsyra hela dagen och hela arbetssättet. Det är inte bara det att nu ska vi visa lite bilder utan man vet varför (C).

D:

D är förskollärare sedan 1983 och vidareutbildade sig till specialpedagog 2000. D avslutade sina studier till pedagogista sommaren 2008 vid Reggio Emilia Institutet i Stockholm. Intresset för pedagogisk dokumentation väcktes för en sex, sju år sedan genom

en utbildning från Reggio Emilia Institutet då D vid en fyra, fem tillfällen fick handledning i arbetslaget. Det handlade då mycket om barnsyn, förhållningssätt och miljö.

Det är ett reflekterande och lärande hela tiden. Jag tror inte man blir klar. Det är jättespännande! (D).

Innan utbildningen i arbetslaget på förskolan använde sig inte D av pedagogisk dokumentation. De tog bilder för att sätta upp på väggarna men kände inte att de drog nytta av dokumentationen som de gör nu.

5.2 Vad är pedagogisk dokumentation för pedagogerna?

A.

För mig är det ju reflektion, det är nog det som har fastnat. Det är reflektion och att man lyssnar på ett annat sätt på barnen. Att det sedan är hela denna biten med att dokumentera med bilder och att koppla tillbaka till barnen och så, det är det väl det också (A).

B.

Det är ett sätt att synliggöra vår verksamhet, tycker jag, både för barnen och för oss själva och för föräldrar och andra som kommer in och vill titta på oss (B).

C.

För mig är det att göra föräldrarna mer delaktiga i barnens dag på förskolan (C).

D.

Det där med dokumentation är ju allmänt att synliggöra något för någon annan och sen är det vem man riktar sig till. Jag kan rikta mig till föräldrar, barn, min chef, någon annan ledare eller någon politiker. Men när dokumentationen blir pedagogisk då är det att jag eller vi pedagoger tillsammans har lärt oss något av det som vi har dokumenterat och sedan går vidare i det (D).

5.3 På vilket sätt används pedagogisk dokumentation i förskolorna?

A:

A använder sig av den pedagogiska dokumentationen genom att försöka få barnen att reflektera. A frågar barnen och ber dem själva reflektera och tänka efter vad de gör och lyssnar mer aktivt på dem. A använder datorn som ett hjälpmedel för att finna information som barnen fundera över. Digitalkameran används mycket och en bildprojektor har köpts in till avdelningen. Bildprojektorn tänker A ska kunna användas så att många kan se bilderna samtidigt. Det finns ingen diktafon men A inser fördelarna med det.

Det är ju sällan, sällan som man har tid att gå iväg och sätta sig för att skriva ner direkt alla dessa härliga, invecklade, krångliga bakgrunder till att de säger som de gör. Jag vet aldrig att man inte har fått en rätt tanke utifrån vad barnen säger. Tänker man som dem så är det så naturligt som det kan bli (A).

A tror att det är barnen och pedagogerna som har mest nytta av pedagogisk dokumentation. I första hand är det pedagogerna, A funderar fortfarande på hur de ska tänka på avdelningen. A tror inte att föräldrarna har fått upp ögonen för vad pedagogisk dokumentation är eftersom pedagogerna inte har fått upp så mycket bilder.

B:

För att barnen ska få möjlighet att själva bestämma över sin dag har B på sin avdelning börjat använda sig av "barnens val" efter kursen i pedagogisk dokumentation, där barnen får ett antal aktiviteter att välja mellan. B använder sig av diktafon och digitalkamera. Barnens pärmar innehåller numera bilder som barnen själva har pratat kring tillsammans med pedagoger och andra barn.

Barnen påverkar ju sin vardag på ett helt annat sätt än vad de gjorde innan, hoppas vi. Det tycker jag är den stora vitsen att man lyssnar på barnen på ett annat sätt och tar tillvara på deras åsikter kanske också på ett bättre sätt (B).

B anser att pedagogisk dokumentation innebär en nyttig process för alla. Barnen känner sig mera delaktiga och kan påverka sin vardag mera. Föräldrar och andra ser mer vad som händer på förskolan och kan ha åsikter om detta. Pedagoger lär sig se med andra ögon och tar mer med barnen och föräldrarna i arbetet och lyssnar på deras åsikter.

C:

C anser att de på avdelningen inte har kommit jättelångt ännu med att göra pedagogiska dokumentationer. På förskolan tar de dock mycket fotografier som de till sommaren skickar hem till barnen, detta är ett sätt att dokumentera vardagen på förskolan. De tekniska hjälpmedlen som används är digitalkamera och bildspel. Fotoramen med bildspel är synligt placerad i hallen till föräldrar på förskolan. Datorn används till fotografier och till internet för pedagogerna.

Om jag tar mycket kort på ett barn i en situation så tänker jag att då får jag inte glömma bort de andra, jag ska försöka få med allihop och inte glömma någon (C).

C hävdar att alla har stor nytta av den pedagogiska dokumentationen. Föräldrar eftersom det är ett sätt för dem att bli delaktiga i barnens vardag. Barnen för att det är ett sätt att följa deras utveckling och de blir sedda på ett annat sätt. Pedagogerna eftersom de kan reflektera över vad man har gjort på förskolan och synliggöra vad man gör.

D:

D använder sig mycket av digitalkameran vid pedagogisk dokumentation. En filmkamera har blivit inköp till förskolan som är tänkt att dokumentera med. Diktafon hävdar D är ett bra hjälpmedel liksom datorn.

Hur jag går tillväga? Jag bestämmer mig innan vad det är jag vill se, vad det är jag är ute efter. Jag har en frågeställning för mig själv eller tillsammans med andra. Vad är det jag vill upptäcka, vad är det jag vill se. Kanske vill jag se på samspel mellan två barn, då är det ju det jag vill dokumentera. Sen tittar jag på bilderna, tänker kring bilderna och ser om jag kan lära mig något och försöker sen tänka ut

hur jag kan göra på något annorlunda sätt. Hur hade det blivit om jag hade haft andra barn och försöka dra nytta av det som jag har sett (D).

D hoppas att alla har nytta av pedagogisk dokumentation. Pedagogerna har nytta av den i reflektionen när vi delger varandra det vi har sett. Barn får säga vad de tänker, oftast är det ju inte samma sak som vi har tänkt. De små barnen har stort utbyte av dokumentation som sitter på väggarna i deras nivå. Föräldrarna vet mera vad som händer på förskolan nu eftersom bilder säger så otroligt mycket. D anser att det är betydelsefullt att ha med sig en dokumentation att samtala kring vid utvecklingssamtal.

Det tycker jag är ett fantastiskt bra verktyg, att synliggöra deras barn, särskilt i gruppen för man känner sitt barn hemma kanske men man har ingen aning om hur det barnet är i gruppen, oftast vet inte föräldrar det (D).

5.4 Hur beskriver pedagogerna att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation?

A:

A anser att miljön har förändrats på avdelningen eftersom de i reflektionerna har funderat mycket över hur de har det och därefter förändrat miljön utifrån det de pratar med barnen om.

Fördelarna är att många har fått upp sina ögon mycket mera för ett nytt sätt att tänka (A).

Avdelningen har, trots att de dagligen talar om det, haft svårt att hitta ett projekt att arbeta tillsammans kring. En nackdel är enligt A att det är svårt för vikarier, elever och andra att komma in i vad de gör.

När det i stället är att det vi gör är att pratar mycket med barnen, har diskussioner om allt möjligt och så fastnar man i någonting och drar lite vidare med det (A).

Pedagogerna på avdelningen samlas en stund på avdelningen varje dag, på förmiddagen och efter lunch om det går, för att diskutera och reflektera. Det är då sällan något privat samtal utan det är alltid något som någon funderar över. Avdelningen har inte någon speciell avsatt tid till arbetet med pedagogisk dokumentation utan det är en tid som de har hittat på avdelningen för reflektion.

Vi har väldigt mycket diskussioner och reflektioner. Det är tid som vi smiter oss till för vi har ingen speciell tid avsatt för det (A).

B:

B beskriver att de på avdelningen alltid har förändrat miljön efter hur barnen leker men att de efter kursen har fått bekräftat att de tänker rätt. Gardiner finns inte längre på avdelningen utan har blivit ersatta med saker som hänger i fönstret, det är samma färg i ett fönster. Bygghörnan har förändrats och det har blivit mera skräpmaterial att bygga med såsom toarullar och konservburkar. B hävdar den största förändringen är att materialet har blivit mera tillgängligt och barnen kan hålla på att pyssla själva. B anser att pedagogisk dokumentation har varit en kick med lite nytänk.

Det är så himla roligt att höra barnens kommentarer och höra deras tankar, det borde man ta tillvara mycket mera än vad man gör (B).

Avdelningsplaneringen används mycket till reflektion, bilderna och dokumentationerna görs när det finns tid tillgängligt och de känner att de hinner med det.

C:

C hävdar att det är förskolemiljön som har förändrats mest eftersom det är det som har varit lättast att förändra. Att förändra sitt sätt att tänka är en process som får ta lite längre tid. C menar att det är svårt att komma igång med ett projekt eftersom inte alla har hunnit gå kursen ännu. C poängterar att rektorn har en betydelsefull roll i pedagogisk dokumentation genom att ge tid till reflektioner t.ex. på kvällsplaneringarna.

I arbetet har vi inte kommit igång så mycket ännu, vi kör på med vårt gamla sätt, det tar tid att lära sig ett annat sätt att tänka (C).

C menar att fördelarna är att man har fått många nya idéer och att man vill förändra sitt arbetssätt och sin miljö på förskolan. Nya böcker ska köpas in till förskolan bla en bok om hur man ställer frågor till barn. Diskussionerna bland pedagogerna har förändrats på förskolan, de diskuterar numera mer varför de gör på ett visst vis, hur de kan förändra och om de gör det för föräldrarna, barnen eller för pedagogerna. C ser inga nackdelar med att använda sig av pedagogisk dokumentation.

Förskolan är lika viktig som skolan, det är inte bara som en del tror, en förvaringsplats där ingenting händer; ”*Barnen är där och leker, det är lektanter som är där*”. Detta är ett sätt för oss att visa att vi är viktiga, att det händer saker (C).

De pedagogiska dokumentationerna görs vid den enskilda eller vid den gemensamma planeringen, behövs det tid därutöver så försöker de på avdelningen ge varandra den tiden.

D:

D anser att miljön på förskolan har påverkats av pedagogisk dokumentation.

Har man barnsynen att man tror på kompetenta barn så måste man ju ha en miljö som säger det samma. Det man har idag kanske man inte har imorgon, man följer barnens intressen och ser vad som är på gång (D).

D anser att det är betydelsefullt att förändra miljön på förskolan efter barnens intressen. Det är hur vi organiserar miljön som styr mycket vad det är för lek i barngruppen och vad vi får för aktiviteter. Enligt D är det viktigt att tydligt organisera var sakerna är, går det att direkt se vad man gör eller vad som ska hända i rummet när du kommer in eller blir du helt förvirrad och vet inte alls vad som ska hända. D hävdar vidare att miljön betyder mycket på förskolan. Diskussionerna har enligt D blivit mer pedagogiska på förskolan kanske eftersom pedagogerna har fått något gemensamt att samtala kring. En

nackdel ser D i att en del lägger för mycket tid vid datorn och glömmer att vara närvarande, lyssnande pedagoger med barnen. Dokumentationerna behöver inte vara så märkvärdiga och fina, vi ska ju göra det för att vi ska lära oss av det vi ser. Den enskilda planeringen i veckan används ofta till pedagogisk dokumentation. De hjälps åt på avdelningen och försöker ge varandra tid om någon håller på med en dokumentation.

5.5 Vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna?

A:

Specialpedagogen som finns knuten till området har mycket lite tid avsatt till arbetet på förskolan. A anser att för att specialpedagogen ska kunna ha en betydande roll i det pedagogiska arbetet så måste hon också vara en närvarande pedagog. Är specialpedagogen närvarande kan det vara till stor hjälp med pedagogisk dokumentation. A anser också av samma skäl att specialpedagogen kan vara till stor hjälp vid förändring av miljön. A anser att specialpedagogens roll måste ändras så att de är mera närvarande på förskolorna eftersom pedagogerna redan i förskolorna kan se var hjälpen kan behövas sättas in.

Jag tror nog att specialpedagogen kan ha en betydande roll i det pedagogiska arbetet. Pedagogisk dokumentationen måste ju kunna vara, när man får ner det på papper kunna vara till stor hjälp när man jobbar med barn med särskilda behov (A).

Jag tror nog att specialpedagogen kan ha en roll när man har ett samarbete och man bollar fram och tillbaka med tankar och idéer och så. Ju fler synvinklar man får på en sak så hittar man kanske om inte lösningen så ändå en bit på vägen (A).

B:

Specialpedagogen hos B arbetar mest med handledning i arbetslaget. B anser att specialpedagogen kan ge tips och idéer och ge nya infallsvinklar om hur man kan prata med barnen eller väcka deras intresse vid de pedagogiska dokumentationerna. B anser att specialpedagogen kan ha en roll vid förändring av miljön och ge nya infallsvinklar.

Är specialpedagogen med på avdelningen ser de sådana saker som man kanske inte reflekterar över själv. Man går där i vardagen och behöver ibland ha det där nya tänket och få ”de där andra glasögonen på sig” (B).

C:

C menar att det hade varit en stor fördel om det hade funnits en specialpedagog som hade avsatt tid till att gå runt på de olika avdelningarna för att ge handledning, inte bara när det behövdes utan för att kontinuerligt handleda och stödja personalen.

Det är jättebra att det kommer någon utifrån och ser på verksamheten med andra ögon. Bilder gör det tydligare, man har en tanke från början men att det kommer någon utifrån gör att man kan utveckla det (C) .

C menar att detta även gäller med hur vi väljer att utforma miljön, just att det kommer någon utifrån som ser med nya ögon på hur avdelningen är organiserad, det är lätt att bli hemmablind.

D:

Det är jag hundra procent säker på att det är. För det är ju ett redskap som jag drar nytta av varje dag. Ännu mer viktigt för mig att bli klok på vad de här barnen som jag behöver hjälpa på ett eller annat sätt eller vi behöver tänka kring hur de kan utvecklas. Att vi förstår vad de är intresserade av för att kunna hitta och hjälpa vad de behöver hjälp med, så att säga (D).

D menar att barn med särskilda behov behöver stöttas på många vis, men att alla har några förmågor som de kan dra nytta av och det är så härligt när vi hittar dem. D beskriver sitt arbete med en pojke som har fått sina förmågor synliggjorda genom att pedagogerna har gått kursen i pedagogisk dokumentation.

Vi har fått syn på vilka otroligt andra resurser den här pojken har som vi inte hade en aning om. Om vi inte hade börjat lyssna, fotografera och dokumentera och tänka

kring vad det är han sysslar med så tror jag aldrig vi hade fått syn på det och upptäckt det (D).

D menar att specialpedagogens roll i förändringar i miljön måste ses på de olika nivåerna individ-, grupp- och organisationsnivå. D anser att miljön på förskolorna spelar stor roll för hur verksamheten fungerar och det kan vara de små förändringar i miljön som är skillnaden. Vad säger miljön till barnen och hur tydligt är det vad man ska göra i de olika rummen.

6 ANALYS

I analysen jämför jag resultaten från de olika respondenterna för att se likheter och skillnader. För att underlätta för läsaren analyserar jag först vilken bakgrund respondenterna har och vad pedagogisk dokumentation är för dem. Därefter utgår jag från samma utgångspunkter som i resultatdelen där jag utgår från syftet och frågeställningarna i problemformuleringen.

6.1 Bakgrund

De förskollärare som jag intervjuade har alla arbetat i många år i förskola. A och C har ingen vidareutbildning inom yrket, B har en påbyggnadsutbildning sedan två år tillbaka och D har utbildat sig till specialpedagog och senare även till pedagogista. Utbildningen i pedagogisk dokumentation i kommunen är uppdelad i två olika kurser över två terminer, grundkurs och fortsättningskurs. A har endast slutfört grundkursen, B och C har slutfört hela utbildningen och D har skaffade sig kunskap om ämnet genom en utbildning inom Reggio Emilia. Vid intervjuerna såg jag bland samtliga respondenter ett stort intresse och en vilja att hitta ett nytt sätt att arbeta på förskolan. Det kan bero på att de efter många års arbete inom förskolan försöker hitta ett nytt sätt att tänka kring barn och deras utveckling. Pedagogisk dokumentation kan vara ett sätt att utmana dessa pedagoger till arbetsglädje och en vilja till förändring.

Hos A har endast förskollärarna genomgått utbildningen i pedagogisk dokumentation, men eftersom det på avdelningen inte finns barnskötare var det inget som A reflekterade över. B gick utbildningen med hela arbetslaget på avdelningen vid samma tillfälle. B poängterar hur bra det var eftersom de alla hade sett och hört samma saker. Hos C gick både förskollärare och barnskötare men dock inte vid samma tidpunkter. C menar att det är svårt att förmedla det som behandlades på kursen eftersom de inte var där samtidigt. Dock förändrades diskussionerna när den tredje pedagogen hade påbörjat sin utbildning. När alla pedagoger på en avdelning går samma kurser underlättar det enligt min mening vid återkopplingen i arbetet, pedagogisk dokumentation är en process och det tar tid att

förändra sitt sätt att tänka. När pedagogerna går vid olika tillfällen blir det svårt för den pedagogen som är först eftersom den hela tiden måste vänta in sina kollegor. Den som är först kan få svårigheter med att förändra på sin förskola innan kollegorna har fått förståelse för vad det handlar om. Detta kan naturligtvis leda till konflikter. Att en del områden valt att endast skicka förskollärarna på utbildningen leder enligt min förförståelse till att det endast är förskollärarna som arbetar med pedagogiska dokumentationer på de förskolorna. Det kan för förskollärarna medföra svårigheter att förmedla ett förändrat synsätt på barn och lärande och etablera det som ett arbetssätt i sin förskola.

6.2 Vad är pedagogisk dokumentation för pedagogerna?

Pedagogisk dokumentation för respondenterna är reflektion i arbetslaget och tillsammans med barnen. Det poängteras att det är ett sätt att lyssna på barnen på ett annat sätt mot förut, att synliggöra verksamheten och göra föräldrar mer delaktiga i barnens vardag på förskolan. D hävdar vidare att det först är när vi tillsammans lär oss något och sedan går vidare med det som dokumentationen blir pedagogisk. Vem jag riktar mig till vid dokumentationen är betydelsefullt att fundera på när man gör dokumentationerna, riktar jag mig till barn, pedagoger, föräldrar eller andra? Likheterna mellan pedagogerna är tankar om reflektion och vikten av att synliggöra verksamheten. Jag ser här en skillnad i hur långt pedagogerna har kommit i sitt sätt att tänka kring barn och pedagogiska dokumentationer. Vissa pedagoger har mer erfarenhet av bilder och har ett mer medvetet tänk kring vem bilderna riktar sig till och hur pedagogerna sedan går vidare i det.

6.3 På vilket sätt används pedagogisk dokumentation i förskolorna?

A menar att de på sin förskola inte har satt upp så mycket bilder för att göra pedagogiska dokumentationer men att de däremot har börjat förändra sitt sätt att tänka. Diskussionerna i arbetslaget har blivit fler och reflektioner och funderingar över varför de gör på ett visst sätt gör att pedagogisk dokumentation har satt igång en förändringsprocess på förskolorna. D hävdar att pedagogisk dokumentation är

reflekterande och lärande hela tiden och poängterar att man aldrig blir klar. Samtliga respondenter hävdar att en process har satts igång i arbetslaget och att sättet att tänka kring barn och bilder har förändrat deras förhållningssätt till barnen. Hur långt pedagogerna har kommit med bildhanteringen skiljer sig åt. Det kan bero på om pedagoger har gått utbildningen samtidigt, det kan också bero på att just bilderna för en del inte är det viktigaste utan det är processen och reflekterandet som är det viktigaste. I mitt material kan jag se att ett fåtal respondenter uppgett barngruppen som en betydande faktor och menar därmed att en krävande barngrupp kan göra att de inte lägger ner så mycket tid på just bilderna. Bilderna görs ibland för att synliggöra verksamheten för föräldrar och andra, bildspel i hallen verkar vara en idé som har tillkommit efter kursen i pedagogisk dokumentation.

Pedagogisk dokumentation är för respondenterna både reflektion och ett sätt att synliggöra verksamheten. Det är ett sätt att göra föräldrar mer delaktiga i barnens dag på förskolan och att man lär sig något av de bilder som finns för att sedan gå vidare i det. Någon pedagog hävdar att det är svårt att hinna med att göra dokumentationer på alla barnen, men enligt min förförståelse är det inte möjligt att synliggöra alla barn samtidigt. En fördel är att arbeta i små grupper och att fokusera på något eller några få barn i taget. En orsak till detta kan vara missuppfattningen att man måste göra allt samtidigt med alla barn, vilket är ett synsätt som kan finnas kvar i förskolorna. Jag ser här en tendens till skillnad i pedagogisk dokumentation bland respondenterna. I mitt material kan jag se att vissa pedagoger ser det som ett sätt att bjuda in barnen till att själva bestämma över sin dag på förskolan. Bilderna är inte det viktigaste, utan det är förhållningssätt och reflektion och att man lär sig av de dokumentationer man gör. Någon respondent använder sig av mycket bilder för att dokumentera vardagen på förskolan, men anser samtidigt att det inte handlar om pedagogiska dokumentationer. En annan respondent har kommit längre med att planera och tänka kring de bilder som görs. Det kan bero på att respondenten har haft längre tid på sig att fundera över sitt eget synsätt och att det är en process att gå igenom innan bilderna och dokumentationerna blir synliga på förskolan.

Digitalkameran är det vanligaste hjälpmedlet som används för att göra pedagogiska dokumentationer och datorn behövs för att skriva ut bilderna. Bildspel med hjälp av datorn och digitalram men även en bildprojektor har angetts som ett sätt att få fram många bilder och synliggöra verksamheten för både barn, pedagoger och föräldrar. Diktafon finns inte på alla förskolorna men även de som inte har en sådan tycker att det är ett bra hjälpmedel för att komma ihåg vad barnen säger och för att kunna vänta med att göra dokumentationen till ett tillfälle när det finns möjlighet till det.

Respondenterna anser att de pedagogiska dokumentationerna görs för både barn, pedagoger, föräldrar och för att synliggöra verksamheten för andra. Vissa respondenter betonar att de på förskolan inte har så mycket bilder uppsatta på väggarna och gör gällande att föräldrarna troligtvis inte är medvetna om att de använder sig av pedagogisk dokumentation på avdelningen eftersom föräldrarna inte ser reflektionerna. Betydelsen av att ha med sig en pedagogisk dokumentation vid utvecklingssamtalen med föräldrarna betonas av respondenterna som ett medel att synliggöra deras barn i gruppen.

6.4 Hur beskriver pedagogerna att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation?

Den pedagogiska miljön på förskolorna har förändrats mycket efter kursen, det är kanske den som har förändrats mest. C menar att det kan bero på att det är den som är det lättaste att förändra, det som är mest synligt. Likheten mellan respondenterna är att de anser att miljön ska förändras efter barnens intressen och efter det de arbetar och samtalar kring. Det i miljön som förändrats är bygghörnan, material som har blivit mer tillgängligt och gardiner som har försvunnit från fönstren och ersatts av dekorationer i olika färger. Att möblera om för att uppmuntra till mer utmanande lek ses som en utmaning bland pedagogerna, detta bör ske i reflektion med pedagoger och barn. Det har varit en svårighet att hitta ett gemensamt projekt för respondent A och C att arbeta kring, vilket kan bero på att pedagogerna i arbetslagen inte har samma bakgrund och kunskap om pedagogisk dokumentation. Diskussionerna har också förändrats på

förskolorna till att bli mer pedagogiska. Rektorns roll i arbetet betonas av C eftersom de har möjlighet att ge tid till reflektion vid kvällsplaneringarna.

Den enda nackdel som har kommit upp vid intervjuerna att använda sig av pedagogisk dokumentation har varit att de tar tid att göra, och att den tid som det tar att göra dem kan vara svår att hitta. Respondent D menar att dokumentationerna kanske inte behöver vara så fina och hävdar att en del lägger för mycket tid vid datorn och glömmer att vara närvarande, lyssnande pedagoger med barnen. D menar att det är för att vi ska lära oss något tillsammans som vi gör dokumentationerna. Tiden till att göra pedagogiska dokumentationer hävdar respondenterna vara ett dilemma. Vid enskild planering och arbetslagsplanering försöker de att göra sina dokumentationer. Den tid de har till sitt förfogande varierar men de hävdar samtliga att om de behöver tid därutöver så försöker de på avdelningen att ge varandra tid. A använder en stund varje dag till reflektion bland pedagogerna på avdelningen.

6.5 Vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna?

Att specialpedagogen kan ha en roll i arbetet med pedagogisk dokumentation och i förändring av miljön i förskolorna betonas av samtliga respondenter. I mitt material kan jag se att vissa pedagoger anser att de pedagogiska dokumentationerna kan användas för att synliggöra barns förmågor och hitta vad barn i behov av särskilt stöd är bra på och vad de behöver träna mer på. Det är väsentligt att specialpedagogen och pedagogerna har ett samarbete för att kunna hjälpa barnen i behov av särskilt stöd, och det betonas av samtliga respondenter att det är betydelsefullt att det finns en specialpedagog som kan komma med nya infallsvinklar. En förutsättning för detta är naturligtvis att specialpedagogen finns närvarande på förskolan och kan användas vid handledning.

Att det kommer någon utifrån för att titta på miljön upplevs av samtliga respondenter som en stor fördel eftersom det är så lätt att fastna i sitt gamla synsätt. Någon respondent hävdar att de kanske inte kommer på en lösning men att de tillsammans kan komma en bit på vägen för att hjälpa ett barn. Det räcker ibland med små

förändringarna för att det ska göra en stor skillnad. Vissa respondenter betonar att de inte har närvarande specialpedagoger på sin förskola som har tid avsatt för att gå runt på förskolorna och "bolla" sina funderingar med. Det förekommer uppfattningen att ett sådant arbetssätt i förskolan är att föredra eftersom det då finns möjlighet att på ett tidigt stadium fånga upp de barn som behöver specialpedagogiska insatser. Detta kan leda till att barnet inte blir ett barn i behov av särskilt stöd under skoltiden!

7 DISKUSSION

I detta kapitel diskuteras resultaten som kopplas samman med litteratur och teorier. Fokus kommer att ligga på att besvara de frågor som ställdes under problemformuleringen. De metoder som använts diskuteras i ett eget kapitel. Syftet med rapporten är att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt att belysa specialpedagogens roll. Syftet undersöks utifrån följande frågeställningar:

- Att undersöka på vilket sätt pedagogisk dokumentation används i förskolorna i kommunen?
- Hur beskriver pedagogerna att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation?
- Vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna?

7.1 Diskussion av resultaten

Att det finns mycket bilder uppsatta på väggarna på en förskola betyder inte att de arbetar med pedagogisk dokumentation där. Pedagogerna kan dokumentera en händelse för att visa en utflykt eller annat. Det är först när dokumentationen används som utgångspunkt för gemensam reflektion som det blir en pedagogisk dokumentation (Lenz Taguchi, 1997). Respondenterna har såsom åsikt att pedagogisk dokumentation är ett sätt att synliggöra verksamheten. Det är ett sätt att göra föräldrar mer delaktiga i barnens dag på förskolan. I likhet med detta anser Kennedy (1999) att pedagogerna på förskolan kan använda dokumentationen i sitt samarbete med föräldrarna genom att ge dem möjligheten att ta del av vad deras barn gör på förskolan på dagarna. Pedagogerna visar därmed att de är nyfikna på att lära känna deras barn och ger föräldrarna en känsla av trygghet.

Respondenterna hävdar att för dem är bilderna vid pedagogisk dokumentation inte det viktigaste, utan det mest betydelsefulla är att en process har satts igång i arbetslaget. Sättet att tänka kring barn och bilder har förändrat pedagogernas förhållningssätt till barnen. Av detta drar jag den slutsatsen att det inte är lätt att förändra det arbetssätt som vi genom vår utbildning och senare genom vårt arbete kanske genom många år har införskaffat. Det är också en förändringsprocess som hela arbetslaget måste vara positiva till och samarbeta kring. Eftersom respondenternas fördelning i arbetslaget till kursen i pedagogisk dokumentation skiljer sig åt, skiljer sig också möjligheterna att genomgå en förändringsprocess tillsammans. Enligt min mening är det en stor fördel om pedagogerna har möjlighet att genomgå utbildningen samtidigt. Kennedy (1999) styrker dessa tankar genom att påpeka att det är svårt att verkligen på djupet förändra en barnsyn som är fast förankrad i oss från tradition och utbildning. Författaren menar också att det är en lång process som kräver mycket arbete och betonar vikten av att vi verkligen vågar möta oss själva och vårt sätt att se inte bara på barnen utan också på varandra.

Diskussionerna på respondenternas arbetsplatser har blivit fler och mer pedagogiska. Reflektioner och funderingar har satts igång i arbetslaget över varför de gör på ett visst sätt och min slutsats är att det är viktigt att reflektera och diskutera tillsammans för att förstå mera. Antonovsky (1991) hävdar att människan utsätts för påfrestningar som han kallar stressorer. En stressor är en livserfarenhet som kännetecknas av för stora eller för små krav, utan möjlighet till inflytande. Reflektion tillsammans är ett sätt att öka var och ens inflytande över sin tillvaro och därmed underlätta för möjligheterna att uppleva tillvaron som begriplig, hanterbar och meningsfull. Genom att reflektera tillsammans skaffar vi oss lättare en känsla av sammanhang, KASAM, och kanske öppnar vi därmed upp för ett nytt sätt att tänka. Jag vill hävda att respondenterna visade på en stor vilja att förnya och förändra sitt sätt att se på barn och barns lärande efter att ha börjat arbeta med pedagogisk dokumentation. Förskolan Trollet (2009) betonar hur viktigt det är att vi delar förståelsen för det vi har sett med kollegor för att öka förståelsen för barnens vardag. Lenz Taguchi (1997) anser att reflektion har viktiga funktioner eftersom pedagoger kan utveckla det egna arbetet och skapa ny kunskap som underlag för

fortbildning och utvärdering, de kan också skapa de rätta förutsättningarna för att stödja barns läroprocesser.

Respondent A och B ser pedagogisk dokumentation som ett sätt att bjuda in barnen till att själva bestämma över sin dag på förskolan. Lpfö98 (Utbildningsdepartementet, 1998) beskriver att barnen ska få möjlighet att utveckla sin förmåga att iaktta och reflektera och att förskolan ska stimulera barnen att ta initiativ som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens. Enligt Strandberg (2006) hävdar Vygotskijs att människor lär sig i samspel med andra och behöver verktyg för att utveckla tänkandets metoder, min egen slutsats är att ett verktyg kan vara att arbeta med pedagogisk dokumentation i förskolan. Enligt Strandberg (2006) anser Vygotskij att en yttre aktivitet med andra föregår en inre process, utvecklingen går från social kompetens till individualitet. Med detta menar jag att när vi reflekterar tillsammans med barnen, lyssnar på vad de säger och därmed tar deras åsikter på allvar visar vi att de är betydelsefulla och värda att lyssna på. SOU (1997:157) gör vidare gällande att det kan födas nya tankar och idéer kring hur man kan gå vidare i arbetet när man får möjlighet att ompröva sina egna tolkningar tillsammans med andra genom att ständigt gå tillbaka och studera, analysera och diskutera det som dokumenterats.

Respondenterna anser att miljön ska förändras efter barnens intressen och efter det de arbetar och samtalar kring. I statens offentliga utredningar, SOU (1997:157) beskrivs att förskolan inte sällan präglas av en hemlik miljö och denna signalerar att verksamheten skall likna den som äger rum hemma. Genom att ändra i miljön förändrar man budskapet om sin pedagogik. Respondenterna menar att det är miljön som har förändrats mest efter kursen i pedagogisk dokumentation, kanske för att miljön är det som är lättast att förändra. Bygghörnan har blivit mera genomtänkt och material har blivit mer tillgängligt, gardiner har försvunnit från fönstren och ersatts av dekorationer i olika färger. Att möblera om för att uppmuntra till mer utmanande lek ses således som en utmaning bland pedagogerna. Lenz Taguchi (1997) beskriver att grundtanken i förskolemiljön i Reggio Emilia är att den skall kunna erbjuda något annat än hemmiljön. Barnen skall kunna utnyttja föremålen och miljön på sina egna villkor. Ska barnen kunna utnyttja materialet som finns på sina villkor bör materialet finnas på en

höjd som är lämplig för barnen. Författaren anser att det på förskolan skall finnas tillgång till material som normalt inte finns eller är tillåtet att leka med i hemmet. Barnen skall känna att de ges tillträde till något som är till för dem och något som de själva får ta ansvar för. Här ser jag en utmaning till pedagogerna, vad kan vi ge barnen för utmaningar på förskolan som de inte har i hemmet? Vilket material kan vi erbjuda som inte är farligt men samtidigt inte något som barnen brukar leka med hemma. Det kan i princip vara nästa vad som helst, vi har ”skräpmaterial” runt omkring oss såsom tomma konservburkar, jordgubbslådor, toarullar till att bygga, klistra ihop och måla, det är bara fantasin som sätter gränser. När pedagogerna erbjuder material tillgängligt på ett trevligt sätt till barnen så vaknar deras lust att skapa, däremot kan de behöva den vuxnes stöd till att förverkliga sina planer. Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) anser i likhet med detta att materialet skall vara så beskaffat att det inbjuder barnen till att samverka och tillsammans undersöka och komma fram till olika lösningar. Vygotskij anser enligt Strandberg (2006) att det är särskilt viktigt att utveckla elevens delaktighet eftersom meningsfulla interaktioner är grunden till allt lärande. Enligt Bråten (1998) lanserade Vygotskij uttrycket ”den närmaste utvecklingszonen”. Den närmaste utvecklingszonen betecknar skillnaden mellan det som ett barn kan handskas ensamt med och de uppgifter som det kan lösa under medverkan av en vuxen. Den kunskapsutveckling som gör att barns spontana begrepp kommer i kontakt med vuxnas vetenskapliga begrepp. Pedagogerna har här en viktig roll i förskolan med att finnas med som medforskare och hitta de utmaningar som gör att barnen får möjlighet att upptäcka och lära sig nya saker. I likhet med detta refererar Barsotti (1997) till Furness som anser att man i skapande verksamhet bearbeta och smälter erfarenheter och intryck till insikter. Barns skapande kan också ge information till de vuxna om vad barnen förstått och om hur de tänker och om vad som kanske behöver bearbetas mer.

Projekt och temaarbeten används enligt Dahlberg och Åsen (1995) i Reggio Emilia som ett sätt att arbeta utifrån en helhetssyn på kunskap men även som ett sätt att organisera och strukturera vardagsarbetet på förskolorna. Det har dock visat sig vara en svårighet för vissa av respondenterna att hitta ett gemensamt projekt att arbeta kring på sin förskola, vilket kan bero på att alla pedagoger på avdelningen inte gått färdigt kursen i pedagogisk dokumentation, de har således inte samma bakgrund och kunskap. De

tekniska hjälpmedel som respondenterna har uppgivit används vid pedagogisk dokumentation är i första hand digitalkameran och datorn. Datorn anges av en respondent som ett hjälpmedel att finna svar på frågeställningar tillsammans med barnen. Datorn används till att skriva ut bilderna men även till bildspel av fotografier för att synliggöra verksamheten för föräldrar och andra. Till detta ändamål uppger respondenterna att en digitalram har blivit inköp till förskolan efter kursen i pedagogisk dokumentation och även en bildprojektor har blivit inköpt för liknande syfte. Mina funderingar kring detta är att det är ett bra sätt att låta barn, föräldrar och pedagoger reflektera tillsammans på ett naturligt sätt och därigenom synliggöra verksamheten. Diktafon har uppgetts av respondenterna att vara ett bra hjälpmedel för att ordagrant komma ihåg vad barnen säger. Penna och papper bör dock inte glömmas eftersom det är ett bra och hjälpmedel att alltid ha tillhands. Min egen slutsats är att pedagogiska dokumentationer även kan användas för att på ett tydligt sätt synliggöra förskolans läroplan, Lpfö98, för föräldrar och andra genom att koppla citat från läroplanen till dokumentationerna.

Rektorns roll i arbetet betonas av C eftersom de har möjlighet att ge tid till reflektion vid kvällsplaneringarna. Rektorn har enligt min uppfattning en betydande uppgift när det gäller att uppmuntra användandet av pedagogisk dokumentation men även för att skapa tillfällen till reflektion. Detta kan vara genom tvärgrupper i arbetslagen eller vid kvällsplanering styra och uppmuntra till reflektion i arbetslagen. Åberg och Lenz Taguchi (2005) betonar vikten av att pedagoger skapar mötesplatser som uppmuntrar till dialog. Att i gemensamma diskussioner göra oss medvetna om vårt handlande och reflektera över vilka normer och värderingar det är som styr och påverkar oss är en förutsättning för att kunna ompröva det vi tänker och gör och ständigt utveckla verksamheten tillsammans. Det är intressant att notera att respondenterna uppger att diskussionerna har förändrats på förskolorna till att bli mer pedagogiska efter att ha börjat arbeta med pedagogisk dokumentation.

Att specialpedagogen kan ha en roll i arbetet med pedagogisk dokumentation och i förändring av miljön i förskolorna betonas av samtliga respondenter. Nordin–Hultman (2004) hävdar att de vardagliga strukturerna i förskolan ifrågasätts för litet och menar att

barnen ska ha inflytande innanför den ordning som vi vuxna skapat. Ett barn som beskrivs som blygt och passivt och med kontaktproblem kan mycket väl fungera som ett aktivt barn i aktivitetsmöjligheter som det kan skapa mening i. Författaren anser vidare att uppfattningen att barns svårigheter att koncentrera sig kryper allt längre ner i åldrarna kan bero på förskolans pedagogik. Barns koncentration uppstår i mötet med det som finns eller inte finns att koncentrera sig på i förskolan. Respondenterna menar att det ibland räcker med små förändringarna för att det ska göra en stor skillnad. Här har specialpedagogen en betydande roll när det gäller att förändra miljön och se möjligheter för alla barn.

Det specialpedagogiska perspektivet framhålls i undersökningen genom att de pedagogiska dokumentationerna kan användas för att synliggöra barns förmågor och hitta vad barn i behov av särskilt stöd är bra på och vad de behöver träna mer på. Dahlberg och Åsen (1995) anser att när pedagogerna använder sig av pedagogiska dokumentationer får de syn på barns olika sätt att utforska omvärlden och får därmed kunskap om de läroprocesser som barnen är inbegripna i. Det specialpedagogiska perspektivet och specialpedagogens roll betonas vidare av samtliga respondenter när de hävdar att det är väsentligt att specialpedagogen och pedagogerna har ett samarbete för att kunna hjälpa barnen i behov av särskilt stöd, men det är också betydelsefullt att det kommer någon utifrån arbetslaget med nya infallsvinklar och nytänkande. Vygotskij hävdar enligt Bråten (1998) att barn med inlärningssvårigheter har begränsade självständiga prestationer. Barnet kan med hjälp av en pedagog eller en kamrat som vet mera utveckla en ny kompetens som de inte kan erövra på egen hand. I likhet med detta anser Gedin och Sjöblom (1995) att pedagogen ska undvika att ge barnet färdiga lösningar på ett problem. Istället ska barnet få prova sig fram, ofta under diskussion med sina kamrater. Pedagogen ställer frågor som kan leda barnet vidare så att barnet kan försöka lösa problemet på sitt eget sätt. Författarna menar att det inte är lösningen som är det viktigaste utan det är hur man skapar teorier, pröva dem och drar slutsatser av resultatet. Lenz Taguchi (2000) poängterar att lärandets process snarare än resultatet är det viktigaste för både barn och vuxna.

7.2 Metoddiskussion

Jag valde att göra en kvalitativ studie med personliga, semistrukturerade intervjuer som metod. Kvale (1997) anser att en intervju är ett samtal som har en struktur och ett syfte. Det är ett sätt för intervjuaren att genom omsorgsfullt ställda frågor och lyhört lyssnande erhålla grundligt prövade kunskaper. Författaren menar vidare att det ofta har hävdats att den kvalitativa forskningsintervjun saknar objektivitet, särskilt beroende på det mänskliga samspel som är en väsentlig del av intervjusituationen. Som intervjuare försökte jag att hålla mig till de frågeställningar som jag hade. Med detta menar jag att jag undvek att ställa ledande frågor till respondenterna och därmed väntade ut respondentens svar, detta upplevde jag som svårt eftersom jag är en ovan intervjuare. Att använda bandspelare var ett bra sätt att minnas intervjuerna och även för att kunna citera respondenterna ordagrant. Att genomföra intervjuer upplevde jag vara en bra metod för att undersöka respondenternas erfarenheter och tankar om pedagogisk dokumentation. De frågeställningar jag använde mig av vid intervjuerna var väl uttänkta och gav mig den information som de var avsatta att göra. Det hade naturligtvis varit önskvärt att genomföra fler intervjuer för att öka reliabiliteten för undersökningen, men på grund av tidsbrist kunde endast ett fåtal genomföras.

7.3 Tillämpning

Min förhoppning är att denna studie kan vara av intresse för pedagoger i förskolorna som har börjat arbeta med pedagogisk dokumentation. Pedagogisk dokumentation är inte bara bilder uppsatta på väggarna utan det finns hela tiden en tanke bakom. Hur pedagogerna väljer att gå vidare med bilderna är något som de tillsammans i arbetslagen måste komma överens om. Jag hoppas att denna studie kan ge vägledning i det förändrade synsätt som Reggio Emilia förespråkar och att pedagogerna i förskolorna ser möjligheter att använda det i våra svenska förskolor.

7.4 Fortsatt forskning

Det skulle som fortsatt forskning vara av intresse att ta reda på hur fler pedagoger i kommunen upplever utbildningen i pedagogisk dokumentation och genomföra en större

undersökning. Har det blivit en förändring i synsätt och arbetssätt på fler förskolor än de som ingick i min studie. Kommer intresset för pedagogisk dokumentation att fortsätta även efter några år. Det hade även varit intressant att forska vidare i hur förskolebarnen själva upplever den pedagogiska dokumentationen.

8 SAMMANFATTNING

Denna studie är en kvalitativ undersökning där jag har intervjuat tre förskollärare och en specialpedagog som arbetar med och har kunskap om pedagogisk dokumentation. Syftet med undersökningen har varit att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt att belysa specialpedagogens roll. Min frågeställning har som utgångsläge att en medelstor kommun i södra Sverige utbildar pedagogerna i förskolan i pedagogisk dokumentation. För att få en inblick i om det har blivit någon förändring på förskolorna efter kursen har jag använt mig av intervjuer och vid dessa använt bandspelare för att säkerställa reliabiliteten.

Arbetet inleds med att redogöra för en del begrepp och styrdokument som är av betydelse för pedagogisk dokumentation. I litteraturgenomgången har fördjupningen varit att ge en översikt över tidigare forskning av ämnet i förskolan. Reggio Emilias filosofi beskrivs som en viktig förebild och inspirationskälla för pedagogisk dokumentation i Sverige. De frågeställningar som jag har utgått från är: att undersöka på vilket sätt pedagogisk dokumentation används i förskolorna i kommunen, hur pedagogerna beskriver att förskolemiljön påverkas av pedagogisk dokumentation och vilken betydelse specialpedagogen har för pedagogisk dokumentation och av förändring av miljön i förskolorna. Den specialpedagogiska rollen belyses utifrån att specialpedagogen ska arbeta med att undanröja hinder och svårigheter i olika lärmiljöer (SFS 2001:23).

De teorier som jag har använt mig av är Aaron Antonovskys och Lev Vygotskijs eftersom båda anser att pedagogen ska finnas med som medforskare i barnens lärande, pedagogen ska leda barnen till att utforska och finna egna lösningar på de frågeställningar och funderingar som de har och inte erbjuda barnen färdiga lösningar. De anser båda att lärandet sker i relation med andra genom att få tillgång till en forskande miljö som utmanar, de utgår från en barnsyn som ser det kompetenta barnet.

Det specialpedagogiska perspektivet belyses utifrån resultaten av undersökningen som pekar på att den kurs i pedagogisk dokumentation som numera finns i kommunen har satt igång en förändringsprocess på förskolorna. Diskussionerna tillsammans med barnen och mellan pedagogerna har blivit mer pedagogiska och barnen ges större möjlighet att påverka sin egen situation. Förskolemiljön har förändrats till att bli mer anpassad till barnen och pedagogerna ifrågasätter mer varför de arbetar på ett visst sätt. Pedagogisk dokumentation ses som ett sätt att synliggöra verksamheten för barn, pedagoger, föräldrar och andra. Vidare kan de användas för att synliggöra barns förmågor och hitta vad barn i behov av särskilt stöd är bra på och vad de behöver träna mer på. Det betonas av samtliga respondenter att specialpedagogen kan ha en betydande roll i arbetet med pedagogisk dokumentation och i förändring av miljön i förskolorna. *”Lyft blicken och se helheten!”*.

REFERENSER

- Ahlberg, A. (2001). *Lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Asmervik, S. (2001). Vad är specialpedagogik? I Asmervik, S., Ogden, T. & Rygvold, A- L. (Red.), *Barn med behov av särskilt stöd: Grundbok i specialpedagogik* (ss 7-13). Lund: Studentlitteratur.
- Barsotti, A. (1997). *D – som i Robin Hoods pilbåge. Ett kommunikationsprojekt i Reggio Emilia* (tredje upplagan). Stockholm: HLS Förlag.
- Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik* (fjärde upplagan). Denmark Narayana press: Studentlitteratur.
- Bråten, I. (1998). *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlberg, G. & Åsen, G. (1995). Den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia, *Modern barndom 2* (6-9).
- Dahlberg, G. & Lenz Taguchi, H. (1994). *Förskola och skola – om två skilda traditioner och om visionen om en mötesplats*. Stockholm: HLS Förlag.
- Denscombe, M. (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Emanuelsson, I. Persson, B. och Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området - en kunskapsöversikt*. Stockholm: Liber.
- Fisher, U. & Madsen, B. (1984). *Titta här!* Malmö: Liber.

Förskolan Trollet i Kalmar. (2009). www.kalmar.se/forskolantrillet

(Hämtat 2009-02-19)

Gedin, M. & Sjöblom, Y. (1995). *Från Frøbels gåvor till Reggios regnbåge*.

Stockholm: Bonniers.

Kadesjö, B. (2007). *Barn med koncentrationssvårigheter* (tredje upplagan). Stockholm:

Liber AB.

Kennedy, B. (1999). *Glasfåglar i molnen. Om temaarbete och dokumentation ur en*

praktikers perspektiv. Stockholm: HLS förlag.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lenz Taguchi, H. (1997.) *Varför pedagogisk dokumentation*. Stockholm: HLS förlag.

Lenz Taguchi, H. (2000). *Emanicipation och motstånd. Dokumentation och kooperativa*

läroprocesser i förskolan. Stockholm: HLS förlag.

May, T. (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Mylesand, M. (2007). *Bygg & konstruktion i förskolan*. Malmö: Lärarförbundets förlag.

Nilholm, C. (2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Niss, G. & Söderström, A-K. (2006). *Små barn i förskolan. Den viktiga vardagen och*

läroplanen (andra upplagan). Denmark Narayana Press: Studentlitteratur.

Nordin-Hultman, E. (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*.

Stockholm: Liber AB.

- Norén-Björn, E., Mårtensson, F. & Andersson, I. (1993). *Uteboken*. Stockholm: Liber Utbildnings AB.
- Normell, M. (2002). *Pedagog i en förändrad tid - om grupphandledning och relationer i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Närvänen, A-L. (1999). *När kvalitativa studier blir skriven text*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidsson, B. (1994). *Forskningsmetodikens grunder, att planera, genomföra och rapportera en undersökning* (andra upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. (2001). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber AB.
- Pramling Samuelsson, I. & Mårdsjö, A-C. (1997). *Grundläggande färdigheter och färdigheters grundläggande*. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (1999). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.
- Project Zero & Reggio Children. (2001). *Att göra lärande synligt, barns lärande – individuellt och i grupp*. (Svensk upplaga, 2006). Stockholm: HLS Förlag.
- Rakstang Eck, O. & Rognhaug, B. (red) (1995). *Specialpedagogik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Reggio Emilia Institutet. (1995). Vad är dokumentation?, *Modern barndom*, 2(4-5).
- Reggio Emilia Institutet. (2009). <http://www.reggioemiliainstitutet.se> (Hämtat 2009-02-19).

Rubinstein Reich, L. & Wesén, B. (1986). *Observera mera!*. Lund: Studentlitteratur.

SFS 2001:23. Högskoleförordningen. <http://www.regeringskansliet.se>

(Hämtat 2009-03-10).

Skolverket. (2004). *Förskola i brytningstid*. Nationell utvärdering av förskolan. Rapport 239. Stockholm: Fritzes förlag.

Skolverket. (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Nationell utvärdering i förskolan. Rapport 318. Stockholm: Fritzes förlag.

Socialdepartementet. (2006). *FN:s konvention om barnets rättigheter*. Skövde: Rolfs tryckeri AB.

SOU 1997:157. *Att erövra ömvärlden*. Förslag till läroplan för förskolan.

Slutbetänkande av barnomsorg och skolakommittén. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SOU 1999:63. *Att lära och leda – en lärarutbildning för samverkan och utveckling*.

Slutbetänkande av lärarutbildningskommittén. Stockholm: utbildningsdepartementet.

Strandberg, L. (2006). *Vygotskij i praktiken. Bland plugghästar och fusklappar*.

Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.

Svenska Uneskorådet. (2001). *Salamancadeklarationen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplanen för förskolan – Lpfö98*. Stockholm:

Fritzes förlag.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab.

Wallin, K. (1981). *Ett barn har hundra språk*. Uddevalla: Bohuslänningens AB.

Wallin, K. (2003). *Pedagogiska kullerbyttor. En bok om svenska barn och inspirationen från Reggio Emilia*. Stockholm: HLS Förlag.

Wallin, K. (1996). *Reggio Emilia och de hundra språken*. Eskilstuna: Tuna Tryck AB.

Wehner-Godée, C. (2000). *Att fånga lärandet. Pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. Stockholm: Liber AB.

Åberg, A. & Lenz Taguchi, H. (2005). *Lyssnandets pedagogik – etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. Stockholm: Liber AB.

BILAGA 1

Syfte och etiska principer

Syftet med rapporten är att ur ett specialpedagogiskt perspektiv undersöka hur pedagogisk dokumentation används i förskolorna i en medelstor kommun, samt belysa specialpedagogens roll i förändring av miljön i förskolorna.

De forskningsetiska principerna med fyra huvudkrav på forskning (Vetenskapsrådet, 2002):

Informationskravet: De personer som berörs av forskningen ska veta forskningens syfte. De ska också upplysas om att deltagandet är frivilligt och de har rätt att avbryta sin medverkan om de önskar. Uppgifterna som lämnas kommer inte att användas för något annat syfte än forskningen.

Samtyckeskravet: Deltagaren har rätt att bestämma över sin medverkan. När undersökningsdeltagaren och uppgiftslämnaren deltar i en undersökning med aktiv insats ska samtycke alltid inhämtas. De medverkande har rätt att bestämma om hur länge och på vilka villkor de ska delta och har rätt att avbryta utan några negativa följder för dem. Beslutar deltagarna att avsluta får de inte utsättas för påtryckning eller påverkan.

Konfidentialitetskravet: Största möjliga konfidentialitet ska ske när det gäller personer och uppgifter i undersökningen och personuppgifterna ska förvaras så att inte obehöriga kan ta del av dem. Personerna i undersökningen ska inte kunna identifieras.

Nyttjandekravet: Uppgifterna som samlas in om enskilda personer får bara användas för forskningsändamål

BILAGA 2

Intervjufrågor:

1. Vad har du för utbildning?
2. Har du genomgått kursen ”pedagogisk dokumentation” i kommunen? Vilka har genomgått kursen på din avdelning/förskola?
3. Vad är pedagogisk dokumentation för dig?
4. Arbetade du med pedagogisk dokumentation innan kursen?
  - Om ”ja” - Har kursen förändrat ditt sätt att dokumentera?
  - Om ”nej” - Arbetar du med pedagogisk dokumentation idag?
5. På vilket sätt använder du dig av pedagogisk dokumentation? Hur går du tillväga? Hur tänker du? Vilka tekniska hjälpmedel använder du? (Ge exempel på i vilka situationer och sammanhang ni använder det.)
6. Vem tror du har mest nytta av den pedagogiska dokumentationen? Barn? Pedagoger? Föräldrar? Utveckla!
7. Har förskolemiljön på din förskola påverkats av kursen ” pedagogisk dokumentation”? På vilket sätt?
8. Har kursen ”pedagogisk dokumentationen” påverkat den pedagogiska verksamheten på din förskola? Kan du ge något exempel? Fördelar? Nackdelar?
9. Hur avsätts tid för pedagogisk dokumentation?
10. Anser du att specialpedagogen kan ha en roll i arbetet med pedagogisk dokumentation? Hur kan pedagogisk dokumentation användas som ett specialpedagogiskt redskap? Utveckla!

11. Anser du att specialpedagogen kan ha en roll i förändring av miljön i förskolorna?